

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR HISTORISKA STUDIER

Kulturfolk, barbarer och gulaschbaroner

En studie av svenska läroverkselevers syn på första världskriget 1913-1917

Historiskt självständigt arbete 30hp, Masteruppsats

Författare: Roger Johansson

Handledare: Christer Ahlberger

Examinator: Roddy Nilsson

Termin: HT 2016

Innehåll

1	Inledning.....	1
1.1	Sverige under första världskriget.....	2
2	Forskningsläge	3
2.1	Forskning runt första världskrigets orsaker	3
2.2	Forskning runt Sverige, tyskvänligheten och Sveriges relation till andra stater	4
2.3	Forskning runt svensk självbild och neutraliteten	5
3	Syfte och frågeställningar.....	7
3.1	Syfte.....	7
3.2	Frågeställningar	8
4	Källor.....	8
4.1	Källkritiska problem och möjligheter.....	9
5	Metod	10
6	Teori	12
7	Forskningsetiska ställningstaganden	13
8	Första världskriget i elevernas ögon.....	13
8.1	Orsaker till första världskriget.....	13
8.1.1	Tysk-engelsk kamp om att vara störst.....	14
8.1.2	Allianser	15
8.1.3	Fransk revanschism	16
8.1.4	Egoism och avundsjuka.....	17
8.1.5	Chauvinism, nationalism.....	18
8.1.6	Kolonialism	19
8.1.7	Andra orsaker	20
8.1.8	Så vad hände med skotten i Sarajevo?	20
8.2	Synen på de krigförande och på krigsskuld.....	21
8.2.1	Hur beskrivs kriget?	21

8.2.2	Hur beskrivs de krigförande länderna och vems är skulden för kriget?.....	23
8.3	Neutralitetssynen och världskrigets påverkan på Sverige	29
8.3.1	Ekonomisk påverkan på Sverige	29
8.3.2	Politisk påverkan på Sverige	32
8.3.3	Positiv påverkan på Sverige av världskriget	33
8.3.4	Synen på neutraliteten	34
9	Slutsatser	35
9.1	Framtida forskning	39
	Sammanfattning
	Käll- och litteraturlista.....	.

Abstract

The purpose of this essay is to examine the student examination essays of Swedish student at the Läroverk from 1913-1917 in order to find out the opinions of the students regarding world war I and its impact on Sweden, with particular focus on the opinion of the warring parties and on the ideals that the students hail as good or bad.

Through a qualitative, hermeneutic method 60 essays by students from Karlstad and Luleå are examined. Theoretically this essay bases its opinions on the findings of Pontus Rudberg and Martin Skoog regarding causes of the war and war-guilt and on the findings of Lina Sturfelt regarding the opinions of the war as such and its impact on Sweden.

The result of this essay is that the students had a strong focus on war reasons rather than war guilt, which is somewhat contradicting the findings of Rudberg and Skoog. Regarding the reasons their opinions are well in line with the findings of Rudberg and Skoog. The students paint a complex picture with several different reasons behind the world war I. Among those reasons are egoism, power struggle between nations, mainly Germany and the United Kingdom and French revanchism after the Franco German war of 1870-1871.

Concerning the loyalties of the students the essay shows that they possibly leaned towards Germany but that the evidence for that is pretty scarce. The most obvious trait in this respect is instead mistrust and derogatory remarks towards Russia. The students go as far as portraying Russians as barbarians, while the French are a people of culture.

Regarding the Swedish neutrality, the opinion of the students is unanimous. They stood up for neutrality and wanted no part in the war. They align themselves with Lina Sturfelt's positive but "Small Swedish" view of neutrality.

When it comes to impact on Sweden the students see two different kinds of impact: economic and political. Ideals such as empathy, consensus and trust in authorities are brought forward by the students, while they are also deeply negative towards the so called goulash barons. These were Swedish merchants who exported goods that would have been needed for the Swedish population during the war or who bought large amounts of goods and stored it in order to elevate the prices of those goods.

1 Inledning

"Skarpa motsättningar finnas mellan de båda stormaktsgrupperna och framtiden får visa när var och huru den strid emellan dem skall avlöpa som väl inga förutom 'fredsvännerna' betvivla skola komma."¹

Det första världskriget 1914-1918 var den dittills blodigaste konflikt världen skådat. Inblandade länder och stridsområden fanns över hela jorden. Men där fanns också länder som förklarade sig neutrala, bland dem Schweiz, Belgien och Sverige.

I dagens Sverige förs ofta diskussioner runt Sveriges neutralitetspolitik under det andra världskriget, där den gängse åsikten tycks vara att vi spelade på de allierades sida men under neutralitetsflagg. När det gäller det första världskriget är det dock idag mycket tystare både när det gäller kriget som sådant men också när det gäller Sveriges inställning. Om det talas om Sveriges hållning till de krigförande makterna så är det i stort sett alltid utifrån makthavarnas och kungahusets sida. Man talar till exempel om att drottning Victoria var starkt tyskvänlig och det brukar dras en skiljelinje längs vänster/högerdimensionen i politiken där högersidan sägs varit mer tyskvänlig.

Samtidigt var 1910-talet i många avseenden en brytningstid. Det långa 1800-talet tog slut i och med första världskrigets utbrott och världen förändrades för evigt med krigets slut. Exempel härpå ses till exempel i de forna kolonierna vars innevånare efter sitt deltagande i kriget ställde allt större krav på självständighet, en kamp som skulle komma att fortgå åtminstone in på 1960-talet. Ytterligare en aspekt av detta är kvinnornas roll i samhället, deras kamp för allmän och lika rösträtt fick kraft utifrån kvinnornas arbetande roll under kriget medan männen var ute på slagfälten.

Den marxistiska grenen av arbetarrörelsen växte sig starkare och i Ryssland tog Lenin och det kommunistiska partiet makten genom deras bolsjevikiska oktoberrevolution 1917.

¹ Uppsats av E.R sid 16-17 ämne ES VT 1914, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

1.1 Sverige under första världskriget

Naturligtvis påverkades även Sverige av brytningstiden. Socialdemokraterna hade börjat ta allt fler mandat i riksdagen och kraven på demokrati ledde till de första riksdagsvalen med allmän och lika rösträtt för kvinnor och män 1921. Arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen började allt tydligare kunna göra sina röster hörda, vilket till exempel för fackföreningsrörelsen skedde genom storstrejken 1909 och för socialdemokratin genom en större påverkan i riksdagen och den första socialdemokratiska regeringen 1920.

Den storpolitiska oron märktes i Sverige till exempel genom den socialdemokratiska partisplittningen 1917 i det som skulle komma att bli den reformistiska socialdemokratin och den revolutionära kommunismen.

Politiskt var det alltså redan i grunden en orolig tid men det förstärktes genom t.ex. det så kallade bondetåget till Stockholm i februari 1914 för att kräva större försvarsanslag och kungens så kallade borggårdstal i samband med detta, vilket ledde till den liberala ministären Staafs avgång, efter vilken en ministär under Hjalmar Hammarskjöld tillsätts. Den formellt sett opolitiska ministären var i allt väsentligt en konservativ regering, vilket också visas av att den satt kvar efter att högern vunnit två val till riksdagen under 1914.² Dagarna efter världskrigets utbrott i augusti 1914 utfärdas en neutralitetsförklaring av Sverige.³ I stort sett omedelbart som kriget startar så börjar livsmedelspriserna i Sverige att öka och enskilda personer börjar tjäna stora pengar på export av varor till de krigförande länderna, ofta varor som skulle behövts inom Sverige. De får populärt beteckningen ”gulaschbaroner”.

Drottningen i Sverige är av tysk härkomst och det uppstår en så kallad aktivism för att ställa upp i kriget på tysk sida, framförallt för att motverka Ryssland. Denna aktivism har stöd både från vänster och höger, men starkare inom högern. Det främsta verket till stöd för aktivismen, ”Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning” skrevs dock 1915 av ett antal socialdemokrater, vilka senare blev uteslutna ur det socialdemokratiska partiet. Starkt drivande för denna uteslutning var den socialdemokratiske ordföranden Hjalmar Branting, vilken hade sina sympatier hos ententen.⁴ Under 1916 har problemen med livsmedelsförsörjningen gjort att regeringen genom olika åtgärder inför ransonering av livsmedel, först på socker men även på bröd.⁵

² Dahlberg, Hans (1999), sid 57

³ Dahlberg, Hans (1999), sid 57

⁴ Nationalencyklopedin, band 1, sökord ”Aktivism”, Dahlberg, Hans (1999), sid 65-66

⁵ Dahlberg, Hans (1999), sid 76

Dyrtiderna, med arbetslöshet och höga livsmedelspriser och dessutom brist på livsmedel gör att det under våren 1917 utbryter hungerkravaller över i stort sett hela Sverige. Kända exempel är Seskaröhändelserna i maj 1917 men protesterna inleddes i mitten av april samma år med kravaller i Västervik och många svenska städer drabbades, däribland Karlstad, där 400 personer demonstrerade den 17 april med krav på mer bröd och 27 april då 3000 arbetare demonstrerade i staden.⁶ Det var främst arbetardemonstrationer till syfte att erhålla sänkta livsmedelspriser och en rättvisare beskattning med sänkt skatt för arbetarna och höjd på den ”oförtjänta inkomststegringen” som krigskonjunkturen givit. Det socialdemokratiska partiet stödde de demonstrerande och organiserade bland annat insamlingar för att underlätta för de som eventuellt dömdes till böter efter demonstrationerna. Socialdemokraterna utgav också ett antal cirkulär till stöd för de demonstrerande och mot ministären Hammarskjöld som de menade styrde ”*mot folkens vilja, mot de folkliga partiernas varningar, mot Sverges riksdags flertal*. Världskriget skulle alltid ha skapat svårigheter även för vårt folk, men utan det genom borggårdskuppen återupprättade högerstyret av 1914 skulle Sverges folk icke nu 1917 ha behövt stå inför den direkta svälten” (sic, originalets kursivering).⁷

Det finns ytterligare en utveckling som är värd att nämna när det gäller det politiska livet i Sverige under 1910-talet nämligen utvecklingen mot det som skulle komma att bli folkhemmet. Noterbart här är till exempel den första lagen om folkpension 1913 och dessförinnan begränsade lagar om sjukkassor och olycksfallsförsäkringar.⁸

2 Forskningsläge

Forskningsläget för denna uppsats kan delas in i flera delar. Jag kommer nedan redogöra för dessa en och en.

2.1 Forskning runt första världskrigets orsaker

Pontus Rudberg, Uppsala Universitet och Martin Skoog, Stockholms Universitet har i Militärhistorisk tidskrift 2014 gjort en historiografisk överblick över första världskrigets orsaksdebatt. De konstaterar att det alltsedan krigsutbrottet funnits två olika historiografiska inriktningar. Den första handlar om krigsskuldfrågan, alltså vem som bar orsak till världskrigets utbrott. De menar att detta var den inriktning som dominerade de första

⁶ Nyström Hans (1994), sid 115, 119

⁷ Nyström Hans (1994), sid 115-130, citatet aa sid 126

⁸ Åmark, Klas (2011) sid 48-51

årtiondena efter kriget och att det inom inriktningen funnits en glidning från Versaillesfredens tydliga ställningstagande för Tyskland som närmast ensamt ansvarig för krigsutbrottet till en mer nyanserad bild där de olika krigförande länderna fått bära olika stora delar av bördan.

Den andra inriktningen har sökt svaret på frågan varför kriget bröt ut, alltså orsakerna till kriget. De levererar en översikt över olika argument som framförts under de hundra år som gått sedan kriget, däribland imperialism, kolonialism, kapprustning, allianser och handelsbalansfrågor. Dessutom pekar de på att ett antal ideologiska ismers studerats alltmer flitigt under senare årtionden. Bland dem finns kapitalismen, vilken många marxistiskt färgade forskare givit skulden och naturligtvis även nationalismen, som inte var ny i och med första världskriget, men som av många förts fram i orsaksdebatten.⁹

2.2 Forskning runt Sverige, tyskvänligheten och Sveriges relation till andra stater

För den här uppsatsens syfte är det viktigt att titta på den kontext som första världskrigets utbrott och förlopp utspelade sig i. När det gäller Sveriges relation till andra stater, främst Tyskland så har jag i forskningsläget valt att koncentrera mig på tiden från 1890 och framåt. Yvonne Maria Werner har skrivit en avhandling vid Lunds Universitet med titeln ”Svensk-tyska förbindelser kring sekelskiftet 1900, politik och ekonomi vid tillkomsten av 1906 års svensk-tyska handels- och sjöfartstraktat”. I den fokuserar hon inte främst på politisk/diplomatiska förbindelser utan på ekonomi och handelspolitik, även om hon behandlar även det förra ämnet. Werner konstaterar i sin avhandling att Sverige under 1890-talet fokuserade på att ha en självständig handel- och framförallt tullpolitik. Hon menar att handeln mellan Sverige och Tyskland under tiden före 1906 byggde på mest-gynnad-principen, men att detta byggde på en osäker grund eftersom avtalet om detta stammade från tiden före Tysklands enande. Hon pekar också på att Tyskland var vår viktigaste importpartner och näst viktigaste exportpartner från 1880-talet och framåt.¹⁰ Mycket viktigt i de ekonomiska relationerna mellan Sverige och Tyskland under 1900-talets första år var försöken att införa malmexporttullar från Sverige. Detta såg Tyskland som ett stort hot mot sin tunga industri och man arbetade genom diplomatiska kanaler för att förhindra införandet av tullarna vilket också lyckades. Detta ledde i sin tur till förhandlingar om och införande av ett nytt handelsavtal.¹¹ När det gäller de rent politiska förvecklingarna så fäster Werner blicken på den stora betydelsen av unionsupplösningen mellan Sverige och Norge och de

⁹ Rudberg, Pontus & Skoog, Martin (2014) sid 215-234

¹⁰ Werner, Yvonne Maria (1989) sid 54-55

¹¹ Werner, Yvonne Maria (1989) sid 128-162

stora diskussioner som ägde rum inför denna. Hon menar att särskilt det svenska kungahuset var mycket aktivt i underhandlandet med Tyskland medan riksdag och regering inte agerade lika mycket. Werner visar på ett effektivt sätt att den skandinaviska halvön var storpolitiskt viktig under perioden. Tyskland var oroligt att Ryssland skulle besätta hamnar i Nordnorge om unionen upplöstes och att Storbritannien då skulle göra samma sak, vilket skulle leda till krig.¹² Något som komplicerar bilden är att Tyskland under perioden bytte fot i sina maktrelationer, från att ha sökt samförstånd och allianser med Storbritannien under 1890-talet till att under 1900-talets första del istället närma sig Ryssland. När det gäller Sveriges åsikter så pekar Werner på det faktum att Sverige före unionsupplösningen sökte Tysklands stöd, även eventuellt militärt för det fall att Ryssland anföll Norge.¹³ Werner för dock även fram att man från svenskt håll från omkring 1900 även började stärka kontakterna med Storbritannien då man insåg att det fanns en fara i att luta sig enbart mot Tyskland för stöd mot ett eventuellt ryskt anfall eftersom tyskarna föreföll mer avvaktande än svenskarna hade hoppats.¹⁴ Sammanfattningsvis tecknar Werner dock en bild av en tyskvänlighet i relationerna mellan Sverige och Tyskland, främst vad gäller kungahuset. Hon förefaller anse att avståndet var längre mellan riksdag/regering och Tyskland än kungahuset och Tyskland. Vad gäller personer utanför de kretsarna berör hon inte dem annat än i förbigående som i följande citat ”Konungens tyskorientering stod väl i samklang med den svenska opinionens alltmer uttalat protyska hållning”.¹⁵

2.3 Forskning runt svensk självbild och neutraliteten

Lina Sturfelt har i sin avhandling ”Eldens återsken – första världskriget i svensk föreställningsvärld” undersökt de föreställningar om kriget som skapades genom material från fyra svenska veckotidningar, Allers Familj-Journal, Hvar 8 Dag, Idun och Vecko-Journalen.¹⁶ Hon undersöker i sitt källmaterial dels bilden av världskriget och dels bilden av den svenska neutraliteten, just de två områden som denna uppsats också behandlar, men utifrån ett annat källmaterial. Sturfelt kommer fram till att det finns fyra skiljaktiga berättelser om första världskriget: Kriget som katastrof och hemsökelse, kriget som saga eller äreminne, kriget som ett skämt och kriget som en meningslös slakt.¹⁷

¹² Werner, Yvonne Maria (1989) sid 171

¹³ Werner, Yvonne Maria (1989) sid 166

¹⁴ Werner, Yvonne Maria (1989) sid 169-170

¹⁵ Werner, Yvonne Maria (1989) sid 165

¹⁶ Sturfelt, Lina (2008), sid 12, 41

¹⁷ Sturfelt, Lina (2008), passim

Här följer en närmare beskrivning av Sturfelts kategorier:

1. Kriget som katastrof kännetecknas av att kriget beskrivs som ”ett gift, en fasa, ett djävulstyg, en orkan och ett töcken, men även en naturlig, nödvändig kamp och en storslagen, rensande storm”.¹⁸ Det är en fatalistisk beskrivning av kriget som kretsar runt några tankefigurer eller metaforer. Bland dessa kan nämnas naturkatastrofen (brand, orkan, stormflod, meteor etc.)¹⁹, smittor och sjukdomar²⁰ och religiösa/apokalyptiska tankar.²¹
2. Kriget som en saga handlar om den heroiserade berättelsen, om kriget som ett äreminne, hjältedöd, offer för fosterlandet etc. Referenser och paralleller till riddarsagor är vanliga och likaså kodord som svärd, plikt, lojalitet.²²
3. Kriget som skämt och även idyll är en kategori som Sturfelt menar inte är lika vanlig men den ska ses som ett sätt att hålla kriget ifrån sig genom att skämta om det eller genom att vinkla berättelserna med en komisk knorr, t.ex genom påhittade krigstelegram eller fotografier som försöker lätta upp stämningen runt kriget.²³
4. Kriget som meningslös slakt till sist är den mörka berättelsen om just kriget som slakt, ”världskriget framställs som något alltigenom fasansfullt, brutalt och motbjudande, som demoniserar, bryter ner, förråar och förstör.”²⁴ Sturfelt menar att det finns en skillnad mellan svensk veckopress och pressen/litteraturen på kontinenten i det att denna form av tragisk berättelse var vanlig ända från krigets första dagar här medan man på kontinenten längre höll fast vid hjältehistorierna.²⁵

När det gäller den svenska neutraliteten ser Sturfelt tre varianter, en negativ och två positiva:

1. Den negativa. Sverige sätter sig på sidlinjen när resten av världen kämpar om det som är rätt. Neutraliteten är en feg, feminin ståndpunkt. De som företräder den här linjen framställer Sverige som likgiltigt och menar vidare att vi skor oss på de krigförandes bekostnad. Man menar att vår långvariga fred gjort oss sovande, man ser freden som en ”cancersvulst”.²⁶

¹⁸ Sturfelt, Lina (2008), sid 47

¹⁹ Sturfelt, Lina (2008), sid 48

²⁰ Sturfelt, Lina (2008), sid 54

²¹ Sturfelt, Lina (2008), sid 60, 66ff

²² Sturfelt, Lina (2008), sid 75ff

²³ Sturfelt, Lina (2008), sid 109ff

²⁴ Sturfelt, Lina (2008), sid 139

²⁵ Sturfelt, Lina (2008), sid 140

²⁶ Sturfelt, Lina (2008), sid 185-194

2. Den lillsvenska varianten ser neutraliteten som något positivt. Vi har lyckats undvika krigets fasor och har lyckats bevara vår självständighet. En bild framträder där klass- och åsiktsskillnader får ge vika för en gemensam vilja att bevaka neutraliteten. Viktiga ideal blir att uppträda lugnt och sansat för att inte provocera fram ett svenskt deltagande i kriget. Man fokuserar visserligen på mobiliseringen men lyfter fram det ”idylliska, gemytliga och pittoreska”.²⁷ För den lillsvenska neutralitetsberättelsen är det viktigt jämföra Sverige med andra, små neutrala nationer såsom de nordiska, Nederländerna och Belgien. I denna berättelse så fokuserar man också mycket på det gemensamma i Sverige, att vi tillsammans bär krigets bördor, till den grad att t.ex. hungerkravallerna 1917 bagatelliseras.²⁸
3. Den storsvenska neutralitetsberättelsen så till slut har en flytande gräns mot den lillsvenska. Även här fokuseras på vår långa period av fred som något positivt men också som ett tecken på vårt lands storslagenhet och överlägsenhet. Skillnaden mellan den lillsvenska och storsvenska berättelsen står att finna i Sveriges roll i världen. Är vi en liten, obetydlig stat på randen till ishavet eller är vi en betydande, moralisk stormakt? I denna berättelse jämförs slaktandet i krigsområdena med vårt lugna liv här hemma. Man ser oss nordbor som en modell efter vilken framtidens européer borde skapas. I likhet med den lillsvenska berättelsen har vi neutrala ett nyktrare sätt att se på kriget än de krigförande har. Även invalidutväxlingen får ett stort utrymme här, som bevis på vårt fromma sätt och vår möjlighet att visa resten av världen en väg framåt ur kriget.²⁹

3 Syfte och frågeställningar

3.1 Syfte

Uppsatsens syfte är att utifrån uppsatser av svenska läroverkselever 1913-1917 undersöka elevernas uppfattning om det första världskriget och dess påverkan på Sverige, med särskilt fokus på synen på de krigförande parterna och på de ideal som eleverna för fram som positiva respektive negativa.

²⁷ Sturfelt, Lina (2008), sid 197

²⁸ Sturfelt, Lina (2008), sid 194-203

²⁹ Sturfelt, Lina (2008), sid 203-209

3.2 Frågeställningar

1. Vilka var elevernas åsikter om de krigförande länderna, lutar de åt något håll i konflikten och i så fall vilket?
2. Vilka orsaker till kriget för eleverna fram som viktiga?
3. På vilka sätt menade eleverna att Sverige påverkades av kriget och hur såg de på kriget i stort?
4. Vilka ideal och förhållningssätt för eleverna fram som positiva respektive negativa för stater och individer?

4 Källor

Uppsatsens källmaterial består av uppsatser som läroverkseleverna skrivit för studentexamen i svenska under tiden omkring första världskriget. Varje uppsats är på omkring 7 till 15 handskrivna sidor och läraren har både kommenterat och betygssatt uppsatserna på samma sidor. Läsbarheten på det eleverna skrivit är förhållandevis god och endast något enstaka ord här och där har vållat uttydningssvårigheter.

Uppsatser från två olika läroverk har undersökts, nämligen Karlstads högre allmänna läroverk och Luleås högre allmänna läroverk. Urvalet av dessa har gjorts på basis av tillgängliga källmaterial men också för att spegla två olika områden i Sverige. Värmland var vid den aktuella tiden, till skillnad från under andra världskriget geografiskt långt ifrån de krigförande länderna, medan Luleå låg väldigt nära den dåvarande gränsen mellan Sverige och Ryssland, eftersom Finland sedan 1814 då hade tillhört Ryssland. Befolkningsmässigt var Karlstad stad betydligt större än Luleå stad men Luleå hade en starkare befolkningstillväxt under kriget än Karlstad hade. Karlstad hade 1 januari 1914 18 473 invånare, vilket stigit till 18 820 1 januari 1919 medan Luleås motsvarande siffror var 9572 och 10283.³⁰ Vid tiden för uppsatsernas skrivande så var läroverken endast öppna för manliga elever varför det är pojkar som skrivit samtliga uppsatser. Eleverna kan alltså sägas utgöra en relativt homogen grupp av pojkar från övre medelklass och överklass i två medelstora svenska städer under 1910-talet.

³⁰ Sveriges officiella statistik, Folkmängden inom administrativa områden den 31 december 1913 [http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20\(SOS\)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1913.pdf](http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20(SOS)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1913.pdf), Sveriges officiella statistik, Folkmängden inom administrativa områden den 31 december 1918 [http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20\(SOS\)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1918.pdf](http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20(SOS)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1918.pdf)

De ämnen som föreliggande arbete grundar sig på är:

”Kampen om östasien i senare tid” VT 1913, Karlstad 7 st., Luleå 4 st. Förkortas KÖST i fotnoter

”Europas stormakter” VT 1914, Karlstad 8 st., Luleå inga. Förkortas ES i fotnoter

”Frankrike efter 1871” HT 1915, Karlstad 1 st., Luleå inga. Förkortas F1871 i fotnoter

”Olika slag av krigsorsaker” VT 1916, Karlstad 6 st., Luleå 4 st. Förkortas OSK i fotnoter

”Huvuddragen av den europeiska jämviktspolitiken under nya tiden” VT 1917, Karlstad 8 st., Luleå 2 st. Förkortas HEJ i fotnoter.

”Världskrigets inverkan på livet i vårt land” VT 1917, Karlstad 12 st., Luleå 8 st. Förkortas VIL i fotnoter.

Totalt består källmaterialet för denna uppsats alltså av 60 uppsatser varav 42 från Karlstad och 18 från Luleå, spridda på sex olika ämnen.

4.1 Källkritiska problem och möjligheter

När det gäller källkritiken så måste källorna utifrån de aktuella frågeställningarna anses vara tillförlitliga. Uppsatsen söker ta reda på elevernas åsikter om olika fenomen i anslutning till världskriget och för det passar de. Skulle uppsatsens syfte istället ha varit att söka svar på faktafrågor runt händelserna som berörs så vore dessa uppsatser mindre lämpliga.

Eftersom uppsatser som skrivits för studentexamen vid läroverken har sin grund i den undervisning eleverna har fått så finns risken att det som nedskrivits inte är elevernas egna åsikter utan istället en återgivning av det som läraren delgivit dem i sin undervisning. Vid genomläsning av uppsatserna skiljer de sig dock åt relativt kraftigt när det gäller hur eleverna väljer att uttrycka sig. Det används olika adjektiv och beskrivningarna av de olika länderna ser inte identiska ut, inte heller delar de alltid åsikt sinsemellan när det gäller skuldförhållanden med mera. Därför menar jag att det är rimligt att läsa uppsatserna som uttryck för elevernas egna åsikter om de frågor som berörs. När det gäller rena sakförhållanden, såsom vilka som var i allians med vilka, vem som förklarade krig mot vem eller fredsfördragets villkor så är uppgifterna dock samstämmiga, varför dessa mer är att se som uttryck för det kunskapsstoff eleverna fått till sig i undervisningen. Det är dock som ovan angavs inte denna uppsats syfte att undersöka undervisningen eller att studera elevernas kunskaper om faktaförhållanden, varför detta inte påverkar uppsatsens resultat.

Inget uppsatsämne med anknytning till kriget finns efter våren 1917. Detta skulle kunna ses som en svaghet i källmaterialet, åsikter om krigets sista 1½ år saknas. Jag menar dock att detta även kan ses som en styrka, nämligen den att källmaterialet slipper färgas av ”vinnaren skriver historien”. Efter USAs intåg i kriget och Tysklands därmed allt svagare positioner så kan man misstänka att eleverna skulle visa upp en mer negativ bild mot Tyskland.

Ytterligare ett källkritiskt problem är att eleverna naturligtvis baserade en stor del av sina åsikter på massmedias uppgifter. Dessa var censurerade under kriget och alla de krigförande sysslade med psykologisk krigföring utöver den militära krigföringen. Jag menar att inte heller detta är något stort problem för föreliggande uppsats då syftet är att undersöka elevernas åsikter. Om faktaunderlaget för dessa åsikter i sig är tendentiöst gör inte detta med automatik att uppsatsens källor är tendentiösa i förhållande till frågeställningarna. Om eleverna tillskansat sig en viss åsikt så spelar det ingen roll om den åsikten är baserat på ett objektivt sett korrekt faktaunderlag. Som i alla undersökningar där man gjort ett urval av källor så finns naturligtvis risken att undersökningens källor inte är representativa för Sveriges läroverkselever som helhet. Uppsatsen baserar sig dock på uppsatser från 60 olika elever i två vitt skilda delar av landet och under fyra års tid. Källorna måste anses vara representativa för de undersökta orterna. Hur stämningarna var på andra platser kräver en djupare analys och mer tid.

5 Metod

Uppsatsen baseras på en kvalitativ, hermeneutisk metod med textnära analys av studentuppsatser i modersmålet, det vill säga svenska under 1910-talet. Den hermeneutiska metoden utgår från de tre hermeneutiska cirkelarna, där orden får betydelse från sitt sammanhang i meningarna och meningarna från texten som helhet.

Föreliggande uppsats är inte en komparativ uppsats, utan uppsatserna ska snarast se som att de tillsammans bygger upp en diskurs.

Frågeställningarna är sammantaget av en kvalitativ art, där elevernas åsikter om olika fenomen undersöks. För att kunna göra detta har en närläsningssmetod använts där elevernas ordval delats in i positiva, negativa och neutrala utlåtanden. Dessa kategoriseringar har sedan legat till grund för bedömningen av elevernas åsikter om olika länder eller ageranden och förhållningssätt.

Samtliga uppsatser från Karlstads Högre allmänna läroverk mellan 1910 och 1920 har undersökts. Inklusionskriterie för att behandlas i den här undersökningen är att ämnet för uppsatsen behandlar krig i någon form, samt att ämnet ska behandla modern tid. Ämnen av typen ”Några vanliga sommarblommor”, ”Något om Carl von Linné” och ”Karl XII:s norska fälttåg” har exkluderats.

De ämnen som då blev kvar är de sex ämnen som återfinns i kapitlet om källor. Efter att dessa sex ämnen valts ut kontaktades Landsarkivet i Härnösand och uppsatser från Högre allmänna läroverket i Luleå i samma ämnen beställdes hem.

De 60 uppsatserna lästes därefter igenom en och en och viktiga citat och ordval nedtecknades i ett excelark där varje ämne antecknades i en egen flik. Kolumnerna på respektive excelblad anpassades till ämnet för uppsatsen. Gemensamt för alla blad var att elevernas namn antecknades i en kolumn. För ”Kampen om Östasien i senare tid” och ”Europas stormakter” delades sedan utsagorna från respektive elev in i en positiv, neutral och negativ kolumn per land. För ”Frankrike sedan 1871” gavs varje land en kolumn, en kolumn behandlade synen på allianserna och en synen på kriget och framtiden. För ”Olika slag av krigsorsaker” användes två kolumner, en för hur kriget karaktäriseras av eleven och en för vilka orsaker som tas upp. I detta ämne har endast orsaker som eleven själv fört till världskriget antecknats. Flertalet elever tar i detta ämne också upp orsaker till t.ex. trettioåriga kriget och andra äldre krig. Dessa orsaker har exkluderats i undersökningen. I ämnet ”Världskrigets inverkan på livet i vårt land” så har fyra kolumner använts, en för synen på världskriget och en var för positiv, negativ och neutral påverkan. För ”Huvuddragen i den europeiska jämviktspolitiken under nyare tid” har endast en kolumn använts där de centrala åsikterna i elevernas uppsatser har antecknats.

Varje elevs uppsats har därefter närlästs och deras åsikter och utsagor har placerats in i de olika kolumnerna. Extra viktiga ord har färgmarkerats. Dessa matriser har därefter använts för att skapa en helhetsbild av elevernas åsikter i förhållande till uppsatsens frågeställningar och syfte.

Den använda metoden kan alltså karaktäriseras som en kvalitativ, synkron och hermeneutisk metod.

6 Teori

Historieskrivningen i Sverige har genomgått stora förändringar under sin livstid, från Erik Gustaf Geijer via Hjärne och Weibull till mer moderna inriktningar. När det gäller teorier så är de ingalunda något som utgjort basen för historieskrivningen genom alla tider. Klas Åmark menar till exempel att teorierna främst gjorde sitt intåg i avhandlingar och uppsatser från 1965 och framåt och detta framförallt i samband med att historievetenskapen önskade ett närmare samarbete med andra samhällsvetenskaper och en därmed sammanhängande mer positivistisk historiesyn. Allmänna samhällsteorier möjliggjorde mer allmängiltiga tolkningar av ett empiriskt material, samtidigt som de förutsatte en inställning där man kunde ”förklara historiska händelser med hänvisningar till allmänna lagar”.³¹ Åmark menar vidare att teoriintåget i svensk historieforskning ska ses i ljuset av en önskan om en mer problematiserande forskning, bort från det deskriptiva. Han pekar också på att teoriintåget på svenska historiska institutioner var i stort sett genomfört under 1980-talet, samtidigt som tron på stora, förklarande teorier såsom strukturfunktionalism, marxism eller liknande var i avtagande.³² En mycket intressant diskussion som Åmark refererar är den norska diskussionen om modellernas tyranni eller detaljernas.³³ Den behandlar svårigheten i att förhålla sig till båda dessa element, en diskussion riskerar att bli ointressant om man som författare lutar sig för mycket mot teorier, vilket kan leda in i en vilja att ”pressa” in sitt empiriska material i en kanske inte alltid välavpassad teoretisk mall eller modell. Likaså riskerar den att bli ointressant om man enbart studerar detaljer i empirin utan att höja blicken. Jag menar dock att vi som historieforskare måste våga undersöka empiriska forskningsfält utan att alltid sikta på att dessa undersökningar ska utmynna i allmängiltiga resultat.

Föreliggande uppsats är en empiriskt baserad uppsats som utgör en studie av ett begränsat urval av människors åsikter om vissa fenomen. Den gör inget anspråk på att vara allmängiltig, att kunna berätta vad andra än de undersökta eleverna hade för åsikter eller liknande. En uppsats av den typen tjänar mindre på att baseras på en konstruerad anknytning till en teori. Jag menar dessutom att en deskriptiv historieskrivning, grundad i ett gediget empiriskt material är lika vetenskaplig som en uppsats som söker finna allmänna förklaringar till de fenomen som upptäcks i forskningsprocessen. Jag menar också att pendeln inom svensk historieforskning på senare år alltmer svängt över mot metod och empiri, från teori.

³¹ Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (2012) sid 138

³² Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (2012) sid 135-170

³³ Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (2012) sid 169-170

Därför baserar sig denna uppsats inte på en genomgripande teori. Det finns likväl vissa teoretiska anslag. Det empiriska materialet kan knytas till Bourdieus teorier om socialt kapital och om samhällets reproduktion genom skolan. Synen på kolonialismen kan analyseras utifrån till exempel Edward Saids begrepp ”orientalism”.

Som analysram för frågeställningarna i uppsatsen tjänar Rudbergs och Skoogs respektive Sturfelts begrepp. Elevernas åsikter runt krigets orsaker grupperas runt de begrepp som Rudberg och Skoog fört fram genom sin historiografiska exposé: Det kapitalistiska systemet, imperialism, nationalism, kapprustning, allianser, handelsbalanser, kolonialsystemet. Åsikterna från elevernas uppsatser angående krigsorsaker kommer att grupperas runt dessa sju teman.

När det gäller elevernas synpunkter på kriget i stort och deras mentala och känslomässiga förhållande till kriget så utgörs tolkningsramen av Lina Sturfelts fyra kategorier av synsätt på kriget och hennes tre synsätt på den svenska neutraliteten.

7 Forskningsetiska ställningstaganden

Det första världskriget ligger nu ungefär 100 år tillbaka i tiden och de som skrev de studentskrivningar som ligger till grund för uppsatsen är alla avlidna. Rimligt är det dock att anta att de här nu levande släktingar. Därför har skribenternas identitet skyddats på så sätt att endast initialerna för respektive student har använts vid referat och citat.

8 Första världskriget i elevernas ögon

8.1 Orsaker till första världskriget

I dagens Sverige förefaller kunskapen om första världskriget vara påfallande låg. Vid en fråga om orsakerna till att första världskriget bröt ut så kan man räkna med att få ”skotten i Sarajevo” och inte mycket mer än så till svar. Därför är det intressant att undersöka vilka orsaker eleverna såg under tiden kriget pågick, medan det så att säga främst var samhällskunskap och inte historia.

Så vad ansåg de då var orsakerna till kriget? Det första som ska konstateras är att det är en relativt lång rad av olika orsaker och att samtliga elever som skriver om orsaker till kriget i olika ämnen anger mer än en orsak. De orsaker som eleverna tar upp framförs nedan och kommer i slutsatserna att relateras till och jämföras med Rudberg och Skoogs framförda orsaksgupper.

8.1.1 Tysk-engelsk kamp om att vara störst

Redan på vårterminen 1914, i ämnet ”Europas stormakter” tar samtliga åtta elever som skrivit uppsatser i ämnet upp relationen mellan England och Tyskland och de beskriver den på likartat sätt.

Flera elever tar upp det faktum att England historiskt sett varit en stormakt i världen och att de fortfarande är det. Vanligt förekommande ordval är t.ex. att England är den ”förnämsta” stormakten, ”världens största handelsfolk”, kolonierna utgör ett ”världsvälde”, ”ofantlig sjömak”, ”stark industri”, ”ofantliga örlogsflotta”, ”det mäktigaste [landet] i världen”. Man pekar alltså främst på Englands stora örlogsflotta, dess handel och dess kolonier. Det får också sägas att det är en positiv syn på landet som framtonar i uppsatserna, man uttrycker högaktning för England som nation.³⁴

Tyskland beskrivs dock likaså i samma uppsatser på ett positivt sätt. Man tävlar med England inom handel och industri, man har en mycket stark utveckling sedan 1871, man har ”förbättrat och förstorat” sitt kolonialvälde³⁵, under de senaste decennierna har man betydligt stärkt sin flotta för att skydda sina intressen och man var redan sedan tidigare Europas största militära landmakt.³⁶

Sammantaget tecknar eleverna en bild av en kamp om industri, handel och kolonier emellan England och Tyskland, en kamp där tyskarna på senare tid om inte gått förbi så åtminstone börjat hota engelsmännens ledande ställning. Detta har lett till en kapprustning mellan nationerna, främst i fråga om flottorna.

Det är också intressant att notera att två av eleverna skriver rakt ut om risken för världskrig. Den ene ser en risk att de ofantliga flottorna hotar de mindre staternas självstyrelse vid ett världskrig medan den andre pekar på risken för ett krig mellan de båda stormaktsgrupperna som kommer att beröra hela världen.³⁷

Konflikten mellan England och Tyskland och dess grund till krig följs sedan upp i ämnet ”Olika slag av krigsorsaker” från vårterminen 1916, alltså knappt två år in i världskriget. B.S.

³⁴ Uppsats av R.E. sid 2-3 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV, Uppsatser av P.A, E.J, R.T, F.A, A.N, E.R, K.W. samtliga passim ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

³⁵ Uppsats av P.A. sid 6 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

³⁶ Uppsats av P.A. sid 6-7 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV, Uppsats av R.E. Sid 9-10 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

³⁷ Uppsats av E.R. sid 16-17 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV, Uppsats av R.E. Sid 14 ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

skriver till exempel om hur Tyskland haft mer framgång än England i tävlan om herraväldet som industrination på sistone och att detta är en orsak till världskriget.³⁸ En annan elev skriver ”varje barn vet ju, att England alltid med oblida ögon sett Tysklands storartade kulturella uppsving, och att det i Tyskland ser sin farligaste medtävlare om herraväldet på haven.”³⁹ Samma ståndpunkter kommer även fram i uppsatserna från Luleå, t.ex I.M. som skriver om "Handels- och industritävlan mellan Tyskland och England"⁴⁰ och A.S. skriver i ämnet ”Huvuddragen av den europeiska jämviktspolitiken under nyare tiden” att ”Orsakerna till världskriget är framför andra Tysklands framsteg i fredliga näringar och dess rustningar och hotande övermakt både till lands och till sjöss och Englands försök att hålla det tillbaka.”⁴¹ Genomgående finns konflikten mellan England och Tyskland med som krigsorsak även i luleåelevernas uppsatser.

8.1.2 Allianser

Ett annat argument som förekommer är att det skulle vara alliansernas fel att kriget bröt ut. Europas stater var förenade i två mot varandra stående allianser: trippelalliansen Tyskland, Österrike-Ungern, Italien och trippelententen Frankrike, England, Ryssland. Argumentet att dessa skulle legat till grund för kriget förekommer men dock inte så vanligt förekommande som man skulle kunna tro. Hälften av de pojkar som skrivit i ämnet ”olika slag av krigsorsaker” tar upp de båda allianserna som en orsak till kriget, det vill säga fem av tio. Argumentet förekommer både från Luleå och Karlstad men ingen av uppsatserna lägger betydande vikt vid detta argument och ingen för fram det som det enda argumentet.⁴²

Allianserna behandlas dock sporadiskt även i andra ämnen. Till exempel skriver S.F. i Karlstad att det var först i samband med krigsutbrottet som det visade sig att England tillhörde trippelententen ”naturligtvis av fruktan för Tyska rikets nybildade flotta”, samtidigt som han konstaterar att Italien bröt sin allians och gick in i kriget på ententens sida.⁴³ En av eleverna i Luleå, Sjöberg med ett tyvärr oläsligt förnamn har en annan ingångsvinkel på allianserna. Han menar att Italien drevs över på trippelalliansens sida efter att Frankrike besatt Tunis och att Frankrike och Ryssland då skapade ententen i jämviktspolitikens namn. Vidare fäster han vikt

³⁸ Uppsats av B.S. sid 3, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

³⁹ Uppsats av E.W. sid 12, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:70, VÄRMLANDSARKIV

⁴⁰ Uppsats av I.M. sid 6, ämne OSK, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36 LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁴¹ Uppsats av A.S. sid 13, ämne HEJ, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁴² Uppsatser i ämne OSK, passim, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69-71, VÄRMLANDSARKIV och samma ämne passim, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁴³ Uppsats av S.F. sid 15-16, ämne HEJ, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

vid att Frankrike och England höll på att råka i krig 1898 över kolonialpolitiken och England och Ryssland under rysk-japanska kriget. Han belyser faktumet att trippelententen var en lösare sammanslutning än trippelalliansen.⁴⁴

Tydligast i sin kritik av trippelententen är T.R. när han i ämnet ”Frankrike efter 1871” skriver ”En fri republik med ett tyranniskt självhärskardöme, ett kulturfolk med ett barbarfolk som i århundraden utgjort en fara för västerländsk odling, och allt detta för att vid lägligt tillfälle kunna lamslå Tyskland, vars enda bestod däri, att de genom idogt arbete höll på att höja sig över alla andra stater.”⁴⁵

Även före kriget belyses allianserna i ämnet ”Europas stormakter” där en R.E. i Karlstad betecknar ententen som ”löst sammanfogad” i motsats till trippelalliansen som håller tätare samman. Samma pojke menar att ententen är en ”i sanning mycket märkvärdig allians” och att ”det var icke underligt, att fransmännen i en början skämdes över förbundet och höllo det hemligt” på grund av att Frankrike, republiken, ”Europas friaste stat” allierade sig med ”det absolutistiskt styrda Ryssland”.⁴⁶ E.J. skriver en mycket tyskvänlig uppsats och konstaterar att ententen har bildats ”mot det tyska riket” och att ”England är Tysklands fiende”. Vidare menar samma elev att det framförallt är Tyskland som är den starka makten i trippelalliansen och Italien främst den som i egenskap av svagare part dragit nytta av alliansen.⁴⁷ E.R. till sist menar att trippelententen tillkommit på franskt initiativ av önskan om revansch på Tyskland efter Fransk-tyska kriget 1870/71.⁴⁸

Sammanfattningsvis så förekommer argumentet att de båda allianserna skulle varit en orsak till kriget, eller åtminstone till att det blev så stort som det blev. Däremot är det ingen elev som trycker särskilt hårt på detta argument och dessutom visar fler av eleverna på framförallt ententens lösa sammanfogning och på det faktumet att Italien bröt med sin allians. Det förefaller alltså inte som att eleverna anser att staterna som gick ut i krig hade varit tvungna att göra det på grund av sina respektive allianser.

8.1.3 Fransk revanschism

Ett betydligt vanligare argument än allianserna är fransk revansch känsla efter det fransk-tyska kriget. Det förekommer i fler uppsatser och med mer emfas i ordvalen. Argumentet går ut på

⁴⁴ Uppsats av Sjöberg sid 19-22, ämne HEJ, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁴⁵ Uppsats av T.R. sid 2-3, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁴⁶ Uppsats av R.E. sid 6-7, 11, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

⁴⁷ Uppsats av E.J. sid 19, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁴⁸ Uppsats av E.R. sid 5ff, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

att den franska förlusten i det kriget, då man ju t.ex. förlorade Alsace och Lorraine till tyskarna gjort att fransmännen närt en vilja till revansch. Redan i det förra kapitlet visade citatet från T.R. på åsikten att Frankrike önskade revansch på Tyskland men han är ännu tydligare än så där han menar att Frankrikes utrikespolitik "gått ut på att taga hämnd på den segerrike grannen, som dessutom i alla avseenden överflyglade Frankrike."⁴⁹ E.J. skriver i ämnet Europas stormakter, före krigsutbrottet att revanschlystnaden är stor i Frankrike och "Fienden är Preussen, han skall tuktas, det är Frankrikes mål".⁵⁰ Andra varianter på åsikterna om fransk revansch är t.ex. "Frankrike förbjudar ett lämpligt tillfälle att få taga hämnd på sin fiende Tyskland" av A.N.⁵¹ När det gäller Luleå så skriver tre av fyra elever som skrivit i ämnet "olika slag av krigsorsaker" bland annat om kriget som ett revanschkrig för Frankrike.⁵²

8.1.4 Egoism och avundsjuka

I likhet med argumenten om fransk revanschism så är argument om egoism och avundsjuka vanligt förekommande i uppsatserna. Dessa två ord har inte samma betydelse men de buntas ofta ihop av eleverna, eller nämns åtminstone i samma sammanhang. Ett ord som däremot inte förekommer är nationalism, även om en elev använder begreppet "nationalhat". Jag kommer därför återkomma till nationalism som argument i nästa kapitel.

När eleverna skriver om egoism som orsak till första världskriget så gör de det med ytterligg enfass. Det är kanske inte så konstigt då ett känslöargument av denna typ måhända är lättare att ta till sig för eleverna, alla vet vad egoism är, jämfört med mer faktabaserade argument som Tysklands rustning eller Frankrikes önskan om revansch. E.W. skriver under våren 1916 om krig under nyare tiden att man inte slåss på grund av "höga ideal och heliga sanningar" utan "egoism, tanken på den egna fördelen framför annat". Vidare skriver samma elev:

"Vad är det väl annat än avundsjukan som givit upphov till det nu rasande världskriget? Den synliga yttre orsaken var ju dubbelmordet i Sarajevo, men under allt detta låg Serbiens avund mot Österrike och dess planer på att bemäktiga sig en del av Donaumonarkiens område.

Ryssland kunde ej se sina bundsförvanter gå under, hette det officiellt, men vad var grundorsaken annat än avund och fruktan, att Österrike skulle bli för mäktigt. Och sådana förklaringar som Rysslands komma från alla håll. Den allra dråpligaste av alla är väl Englands, i

⁴⁹ Uppsats av T.R. sid 2, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁵⁰ Uppsats av E.J. sid 14, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁵¹ Uppsats av A.N. sid 11-12, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁵² Uppsatser av E.R., F.B., E.B. passim, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

vilken detta land förklarar sig att deltaga i kriget endast på grund av tyskarnas gräsliga neutralitetsbrott mot Belgien. Det låter egendomligt från det land, som ställde till med Köpenhamns bombardemang.”⁵³

Ovanstående citat är intressant. För det första visar den tydligt att eleven menar att den underliggande orsaken till världskriget är just avundsjukan men den tar för det andra också upp skotten i Sarajevo, dock endast som en förevändning för krig. För det tredje så kontextualiserar eleven världskriget så sent som 1916, alltså under tiden som det stora slaget vid Verdun pågick t.ex. Han drar paralleller till ”Köpenhamns bombardemang”, vilket allmänt anses vara historiens första terrorbombningar, genomförda av England under Napoleonkrigen 1807 i syfte att få tillgång till Danmarks flotta.⁵⁴ Han väljer alltså dels att relativisera Tysklands neutralitetsbrott mot Belgien och jämföra det med ett engelskt krigsbrott hundra år tidigare. För föreliggande arbetes skull är det också intressant att konstatera att åsikten kontrasterar mot den som Lina Sturfelt för fram i sin beskrivning av den lillsvenska neutraliteten där relationen till och jämförelsen med Belgien är mycket viktig.⁵⁵

Det är dock långt ifrån enbart E.W. som skriver om egoism och avundsjuka som orsak till kriget. Bland annat skriver C.U. ”I det pågående kriget hava vi ett talande exempel härpå i Italiens förbundsbrutt och krig mot Österrike. 'Den heliga egoismens' evangelium har utan kritik anammats av Italiens samvetslösa statsmän.”⁵⁶ E.R. i Luleå menar att det är egoismen som är grundläggande för första världskriget, trots argument om kulturella eller andra orsaker.

8.1.5 Chauvinism, nationalism

Närliggande egoismen och avundsjukan ligger chauvinism och med den förknippad nationalism. Det ska från början sägas att ingen elev använder det exakta ordet ”nationalism” i sin uppsats. Däremot förekommer ordet nationalhat.

I ämnet ”Olika slag av krigsorsaker” skriver H.A. i Karlstad t.ex. att den allmänna orsaken till krig är viljan att komma upp sig och oron när någon annan stat går förbi. Detta kan såklart även föras till förra stycket om egoism och avundsjuka men han följer upp med att säga att det är ”kulturen” som är orsaken till ”våra dagars krig, det moderna kriget” samt att det beror på ”kulturens sjukdomar, nationalhat och chauvinism”. Han kvalificerar också sitt resonemang genom att han menar att en överdriven fosterlandskärlek är av ondo, man måste titta på om

⁵³ Uppsats av E.W. sid 10-12, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:70, VÄRMLANDSARKIV

⁵⁴ Wikipedia [https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_K%C3%B6penhamn_\(1807\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_K%C3%B6penhamn_(1807)) hämtad 2016-07-14 kl. 13:12.

⁵⁵ Sturfelt, Lina (2008) sid 198ff

⁵⁶ Uppsats av C.U. sid 3-4, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

något är gott eller ont, inte bara om det är svenskt.⁵⁷ C.U, även han i Karlstad menar att den djupaste orsaken till alla krig är ”strävan efter makt i förening med en av den mellanfolkliga kulturens allra svåraste sjukdomar: chauvinismen, d.v.s. fosterlandskärlek starkt uppblandad med nationalhat.”⁵⁸ Även B.S. i Karlstad tar upp nationalhat som orsak till världskriget.⁵⁹ E.J. tar upp nationalhat i ett annat sammanhang nämligen det han menar är nationalhat mellan de olika folken inom dubbelmonarkin Österrike-Ungern.⁶⁰ E.W. skriver att krig är legitimt om ”ett söndrat och splittrat folk” söker nationell enhet.⁶¹

När det gäller uppsatserna från Luleå så förekommer inte begreppen chauvinism, nationalhat eller liknande.

8.1.6 Kolonialism

Kolonialismen tas återkommande upp i elevernas uppsatser, inte bara i anslutning till krigsorsaker. Redan i kapitel 8.1.1 så berördes Englands kolonier och att Tyskland nu närmat sig dem samt att Englands kolonier var grund för deras världsvälde. Det är tydligt att behovet av kolonier sågs som stort och att innehavet av kolonier är en grund för stormaktsstatusen i elevernas ögon. A.N. skriver t.ex. att en stormakt är ”i avseende på invånarantal, arméorganisation och kolonier äro andra överlägsna.”⁶² Det ska dock noteras att detta är skrivet i ämnet ”Europas stormakter” under våren 1914, alltså före världskriget utbrött. Vid samma tidpunkt skriver K.W. ” En stormakt är ett sådant rike, som ej blott skaffat sig en tryggad ställning i moderlandet gentemot utländska inkräktare utan även förstått att utvidga sitt välde i främmande världsdelar för att där kunna få åtgång för sina varor och på samma gång skaffa sig nytta av deras produkter.”⁶³

Flera elever tar upp olika länders situation när det gäller kolonier. E.J. menar att Frankrike har ett kolonialvälde som i storlek närmar sig Englands och A.N. påpekar att Frankrike efter fransk-tyska kriget skaffat sig kolonier i framförallt Afrika och Sydostasien. P.A. fokuserar istället på att Italien skaffat sig kolonier ”om än ej så många”, samma åsikt för F.A. fram.⁶⁴

⁵⁷ Uppsats av H.A. sid 2-4, 6-7, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

⁵⁸ Uppsats av C.U. sid 2-3, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

⁵⁹ Uppsats av B.S. sid 7, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁶⁰ Uppsats av E.J. sid 5-6, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁶¹ Uppsats av E.W. sid 7, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:70, VÄRMLANDSARKIV

⁶² Uppsats av A.N. sid 1, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁶³ Uppsats av K.W. sid 2-3, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁶⁴ Uppsatser av E.J sid 13, A.N sid 10-11, P.A. sid 7 och F.A. sid 10, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

E.J. däremot påpekar att Italien försökt skaffa sig kolonier men att detta ej gått så bra⁶⁵ medan E.R. konstaterar att Italien kommit in sist i kampen om kolonier och därmed fått de ”sämsta områdena”.⁶⁶

Ovanstående ståndpunkter framfördes samtliga under våren 1914 alltså före krigsutbrottet men de återkommer även efter utbrottet av kriget, t.ex. i ämnet ”Olika slag av krigsorsaker” 1916 där N.N. i Karlstad skriver att ett land som önskar bli en stormakt skaffar sig kolonier och att detta är en orsak till krig.⁶⁷ Hans bild i samma ämne stöds av H.A. som skriver följande: "Kanske har vi just häri (handel och kolonialpolitik, min anmärkning), att söka en orsak till det nu pågående världskriget."⁶⁸

Det förefaller som att kolonialismargumentet är mer förekommande i karlstadelevernas uppsatser men E.B. i Luleå konstaterar att ”Imperialism” är en av orsakerna till världskriget.

8.1.7 Andra orsaker

Det finns några andra saker som förs fram av enstaka elever men utan att vara genomgående nog för att ha tagits upp tidigare i denna uppsats. Det enda argument som förekommer mer än en gång är behovet av en stat att ha naturliga gränser och att krig kan utlösas för att erhålla sådana gränser. Detta är dock inte sagt just i anslutning till utbrottet av första världskriget.

8.1.8 Så vad hände med skotten i Sarajevo?

Det som i det allmänna medvetandet idag förknippas med utbrottet av första världskriget är skotten i Sarajevo. Det är till och med många i allmänheten som skulle ha svårt att nämna någon mer krigsorsak än just dessa skott. Därför är det intressant att kunna konstatera att skotten i Sarajevo nästan inte nämns över huvud taget i elevernas uppsatser. De kommer upp i mindre än en handfull uppsatser och bortsett från en enda uppsats så menar man klart och tydligt att skotten inte är en krigsorsak. Här följer en sammanställning av utsagorna:

T.E. i Karlstad skriver 1916 ”Historien lär oss, att krig i de flesta fall framtvings av en mängd omständigheter. Stundom förefaller det oss emellertid, som om en helt obetydlig händelse skulle givit upphov till ett långt, förödande krig. Om vi se djupare finna vi oftast

⁶⁵ Uppsats av E.J. sid 10-11, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁶⁶ Uppsats av E.R. sid 9, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁶⁷ Uppsats av N.N. sid 2, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:70, VÄRMLANDSARKIV

⁶⁸ Uppsats av H.A. sid 12-13, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

även andra anledningar av vida större vikt. Den nyss nämnda obetydligheten är blott den tändande gnistan i en hel krutdurk.”⁶⁹

F.B. i Luleå är den som kommer närmast att se en orsak till kriget i skotten i Sarajevo. Han menar att det är särskilt försvårande att de skedde med den serbiska arméns vapen.⁷⁰

Redan i kapitlet om egoism och avund togs E.W.s citat upp angående egoism som krigsorsak där han skrev: ” Den synliga yttre orsaken var ju dubbelmordet i Sarajevo, men under allt detta låg Serbiens avund mot Österrike”.⁷¹

Ovanstående är de tre citat jag lyckats finna om skotten i Sarajevo och då nämns inte ens dessa rakt ut i det första av citaten. Man måste alltså konstatera att eleverna inte ansåg att skotten i Sarajevo var någon orsak till kriget, åtminstone inte annat än som tändande gnista. Detta är en åsikt som ligger väl i linje med ett nutida forskningsläge.

8.2 Synen på de krigförande och på krigsskuld

I kapitel 8.1 angående olika orsaker till första världskriget kan läsaren finna en del åsikter om de krigförande länderna och vems skulden för kriget egentligen var. Syftet med kommande kapitel är att studera elevernas åsikter mer i detalj runt just denna fråga, främst för att ytterligare kunna utreda elevernas eventuella lojaliteter till de olika krigförande makterna. Till denna frågeställning förs också synen på kriget som sådant, detta för att kunna relatera det till Sturfelts fyra krigsberättelser.

8.2.1 Hur beskrivs kriget?

Lina Sturfelt har som framgick i forskningslägeskapitlet arbetat fram en modell där hon menar att krigsberättelserna i veckopressen kan delas in i fyra olika typer; kriget som katastrof, hjältesaga, skämt och slakt. För en närmare beskrivning av dessa, se kapitel 2.2. Hur kan elevernas texter placeras in i dessa fyra berättelser?

Det första som ska sägas är att kategori tre, kriget som skämt är fullständigt frånvarande i elevernas texter, det finns inte alls representerat. Detta kan ju också sägas ligga väl i linje med Sturfelts fynd, nämligen att denna kategori var ovanlig även i veckopressen.⁷²

⁶⁹ Uppsats av T.E. sid 8-9, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁷⁰ Uppsats av F.B. sid 6-7, ämne OSK, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁷¹ Uppsats av E.W. 10-11, ämne OSK Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:70, VÄRMLANDSARKIV

⁷² Sturfelt, Lina (2008) sid 138

Kategori två av Sturfelts; kriget som hjältesaga finns representerad men ytterligt fåtaligt. Det som trots allt är vanligast inom denna kategori är eleverna för fram åsikten att kriget är något naturligt, att den finns en rationell orsak till att gå i krig. Detta blandas dock förutom i något fall upp med mer katastrof och slaktuttalanden. C.U. i Karlstad skriver t.ex våren 1916 att krig på nationalitetstankens grund är befogat, samtidigt som han skriver att ” I detta ögonblick går stormen över världen - förhärjande och ödeläggande. Nästan alla Europas stater äro invecklade i en strid, väldigare än någonsin. Folkrätten, den heliga, trampas under fötterna - den har blivit ett ideal.”⁷³ Vid samma tidpunkt skriver I.M. i Luleå att ”Krig i dess bästa betydelse är heller inte annat än en nationernas kamp för sin tillvaro och är som sådant lika nödvändigt och lika berättigat som all annan existenskamp ute i naturen.” Dock fortsätter han sitt resonemang med att krig ofta startats på för lösa grunder, utan att nationen varit hotad, samt att han beskriver kriget som ”Den stora katastrofen, den stora världsbranden.”⁷⁴

I ämnet ”Huvuddragen i den europeiska jämviktspolitiken under den nyare tiden” så förekommer även där ett par ordval som är intressanta för hur man ser på krig i allmänhet. K.J. skriver t.ex att ”mycket har gjorts för att beröva svärdet dess makt”.⁷⁵

L.R. i Luleå menar att krigsutbrottet ”eggade konungar mot varandra”, ordval som för just detta till hjältekategorin.⁷⁶

Ovanstående är dock undantagen som bekräftar regeln. I stort sett samtliga skriver om kriget som en slakt eller åtminstone en katastrof. Ord som ”det pågående fruktansvärda världskriget”⁷⁷, ”krig är det rysligaste, som existerar.”⁷⁸, ”ett massmördande utan all like”⁷⁹, ”tjugonde seklets största skam”⁸⁰ och ”Det utan tvivel blodigaste och mest fruktansvärda krig, historien känner.”⁸¹ är legio.

Det synes alltså inte finnas någon egentlig skillnad mellan eleverna i Karlstad och Luleå. Beskrivningen av kriget följer Sturfelts kategori ”Kriget som slakt” även om en del elever för

⁷³ Uppsats av C.U. sid 1-2, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

⁷⁴ Uppsats av I.M. sid 1-2, ämne OSK, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁷⁵ Uppsats av K.J. sid 12, ämne HEJ, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

⁷⁶ Uppsats av L.R. sid 1, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁷⁷ Uppsats av F.B. sid 2, ämne OSK, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁷⁸ Uppsats av E.B. sid 1-2, ämne OSK, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:36, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁷⁹ Uppsats av T.E. sid 1, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁰ Uppsats av K.N. sid 1, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

⁸¹ Uppsats av S.E. sid 1, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

in tanken att det finns ett rättfärdigande för kriget, en sorts naturlighet, vilket skulle föra dem till kategorin ”kriget som katastrof”. Speciellt ord som ”världsbrand” och liknande hör till den kategorin. Det är alltså sammanfattningsvis svårt att säga något tydligt mer än att man ansåg att kriget var fruktansvärt, ett massmördande men att man ändå levde i en paradigm där krig sågs som en naturlig del av det diplomatiska livet.

8.2.2 Hur beskrivs de krigförande länderna och vems är skulden för kriget?

Kapitlet om krigsorsaker behandlade de orsaker eleverna förde fram till att första världskriget bröt ut. Innevarande kapitel kommer inte behandla orsaker utan snarare åsikter om de krigförande. Vilka känslor ger eleverna uttryck för i förhållande till de olika länderna? Går det att läsa in sympatier respektive antipatier för dem?

Först ska det framhållas att när det gäller Italien och Österrike-Ungern framhålls egentligen inga känslor alls. Eleverna skriver som tidigare nämnts om Österrike-Ungerns svaga gränser och om det faktum att de har många olika nationaliteter innanför sina gränser och man nämner att Italien inte har så stora kolonier. Vidare konstaterar ett par elever att Italien bröt förbundet med Tyskland och Österrike-Ungern och gick in i kriget på ententens sida.

Positiva och negativa åsikter runt länderna och ländernas handlande är därför i stort sett uteslutande förbehållet Tyskland, Ryssland, England och Frankrike. Det är uppenbart att det är dessa fyra länder som eleverna formerat sig åsikter runt.

England beskrivs som tidigare framkommit som en stormakt, med stora kolonier, världens största flotta och stor handel. Detta görs i positiva ordalag. Men som också tidigare framkommit så nämnd England även i mindre smickrande sammanhang. Bland annat finns citatet från E.W. i kapitel 8.1.4 om att England använde Tysklands neutralitetsbrott mot Belgien som förevändning för att delta i kriget. Det är dock ingen som rakt ut säger att kriget startades eller orsakades av England. De fåtaliga exempel på tyskvänliga uppsatser som finns i källmaterialet utgörs t.ex. av K.J.s uppsats i Karlstad 1917 i ämnet ”Huvuddragen av den europeiska jämviktspolitiken under nyare tid” där han menar att England, tillsammans med Ryssland är det land som hotat Europas jämvikt mest. Han menar vidare att England har en skuld i kriget genom att man stöder Rysslands ”erövringspolitik” samt om framtiden att ”Om den slutliga segern kommer tillhöra centralmakterna, har man kanske också att hoppas på ett

återställande av Europas karta, så som den var före kriget, under det att om ententen segrar och Ryssland därmed får fria händer, man ej bör måla framtiden i alltför ljusa färger".⁸²

Som nämndes i kapitel 8.1.1 beskrivs England i flera uppsatser i positiva ordalag med positiva ordval såsom ofantlig flotta, världens största handelsfolk etc. Den bilden bör dock kompletteras något. Framförallt i uppsatsämnet som behandlar världskrigets påverkan på Sverige framkommer en annorlunda syn. C.L. i Karlstad skriver till exempel om svårigheterna för handeln som han menar beror på "Englands hungerblockad mot Tyskland och Tysklands svar, den tyska undervattensbåtsblockaden".⁸³ Det var enligt hans åsikt alltså England som inledde handelskriget. Han lägger dock även skuld på Tyskland. A.L. skriver på samma tema "England lade hinder i vägen för vår import och befallde våra fartyg, som kommo från främmande länder med livsmedel och råvaror till vår industri, att löpa in i engelska hamnar för att undersökas."⁸⁴ F.O. framhåller att fartyg kvarhålls i främmande hamnar, "särskilt av England".⁸⁵ K.N. skriver i tydligt negativa ordalag att "Mer än någonsin har under detta krig England, de små staternas 'beskyddare', utövat ett svårt tryck på Sveriges handel."⁸⁶ K.A. i Karlstad behandlar däremot sjökriget i mer neutrala ordalag: "All utrikes handel är lamslagen, beroende på de krigförande staternas hänsynslösa sjökrig."⁸⁷ I samma anda skriver T.F. "Genom de krigförandes ständiga kaperier av neutrala länders handelsfartyg" har importen minskats.⁸⁸ Den här sortens citat är mindre vanliga i Luleå men G.N. skriver i samma ämne att England påbörjar ett "uthungringskrig" för att inga varor ska nå Tyskland. England kvarhåller och/eller beslagtar laster som ska till Sverige.⁸⁹ S.N. i Luleå har i likhet med en del av de anförda från Karlstad en relativt neutral syn på sjökrigets påverkan på Sveriges handel där han menar att "de krigförande" stoppar varor av rädsla för att de annars ska nå fienden.⁹⁰ I de uppsatser som skrivits av mer tyskvänliga elever syns dessutom en annan bild av England, nämligen den att man tvingat Frankrike i krig. C.U. skriver baserat på fransk revanschism att "därför kan världen nu se, huru Frankrike utan någon för nationen livsviktig anledning låter

⁸² Uppsats av K.J. sid 15-16, ämne HEJ, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

⁸³ Uppsats av C.L. sid 2, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁴ Uppsats av A.L. sid 3, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁵ Uppsats av F.O. sid 1, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁶ Uppsats av K.N. sid 6-7, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁷ Uppsats av K.A. sid 6, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁸ Uppsats av T.F. 2-3, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

⁸⁹ Uppsats av G.N. sid 9, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

⁹⁰ Uppsats av S.N. sid 4-5, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

sitt folk förblöda för - England" samt att " 'the perfect Albion" grep till vapen i augusti 1914."⁹¹

När det gäller Frankrike så har den franska revanschismen redan behandlats och det får sägas att Frankrike i samband med den framställs i relativt negativ dager, eleverna uppfattar dess revanschlystnad som en negativ egenskap. Det som nästan samtliga elever som nämner Frankrike tar upp är denna revanschism men bilden kompletteras t.ex av T.R. som i ämnet "Frankrike efter 1871" 1915 beskriver Frankrike som överflyglat av Tyskland, men att man ändå skaffat kolonier. Samtidigt har nationalismen slagit rot, påhejad av prästerskapet.⁹² Flera elever påpekar att dess armé och flotta är stark.⁹³ Ett annat viktigt inslag är Frankrikes demografiska läge, där invånarantalet stått still eller endast ökat marginellt under senare tid, särskilt i jämförelse med de andra stormakterna.⁹⁴

I uppsatserna framhåller dock flera av eleverna positiva saker med Frankrike också, t.ex. att landet på vetenskapligt och litterärt område haft en storhetstid på senare år.⁹⁵ E.J menar att Frankrike har "den allra rikaste kulturen".⁹⁶ T.R skriver i ämnet "Frankrike efter 1871" år 1915 om Frankrike som ett "kulturfolk", detta i motsats till Ryssland som betecknas som barbarer, mer om det nedan.⁹⁷

Sammantaget tecknar eleverna när det gäller Frankrike en dubbelsidig bild: de hyser positiva känslor för landet, anser att det är ett land värt aktning t.ex. på det kulturella området samtidigt som man menar att landet har försvagats på senaste tid och överflyglats av Tyskland.

När det gäller Tyskland så ska det från början sägas att majoriteten av eleverna för fram fler positiva än negativa argument runt Tyskland som stat, även om detta oftast sker utan att ta ställning till krigsskuld eller liknande. Man är överens om sådana fakta som att landet under senare år kraftigt förstärkt sitt krigsväsende, att man börjat skaffa kolonier (om än något senfärdigt) och ökat sin industri med mera. Ordvalen är ofta präglade av en positiv ton såsom att Tyskland blivit "världens förnämaste militärmakt och den starkaste av stormakterna på

⁹¹ Uppsats av C.U. sid 6, 9, ämne OSK, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:71, VÄRMLANDSARKIV

⁹² Uppsats av T.R. sid 2, 4, 7 ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁹³ Se t.ex. uppsats av R.E. sid 5, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63,

VÄRMLANDSARKIV, uppsatser av P.A. sid 10, R.T. sid 10, F.A. sid 7 och A.N. sid 10, samtliga ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁹⁴ Se t.ex. uppsats av E.J. sid 15, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁹⁵ Uppsats av T.R. sid 14-16, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

⁹⁶ Uppsats av E.J. sid 12, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

⁹⁷ Uppsats av T.R. sid 2-3, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

Europas fastland.”⁹⁸(min kursivering), att man ”*haft förstånd* att skaffa sig en armé som är den främsta i världen.”⁹⁹(min kursivering), ”bildningen är mycket god”¹⁰⁰ och att man är ett ”kraftigt framåtgående rike”.¹⁰¹

Så långt framstår det som klart att Tyskland, England och Frankrike egentligen beskrivs i någorlunda likartade nyanser. De tre länderna är västeuropeiska länder med kultur, bildning, kolonier, stark industri etc. Detta beskrivande drag förändras egentligen inte under krigets gång. Det som finns när det gäller Tyskland hos några elever är ett drag som saknas för de båda övriga nämligen det som Lina Sturfelt fört in i kategorin ”Kriget som saga”, där hjältemodet, kriget som rättfärdigt, naturligt och fullt av ärofyllda dåd är framstående delar. Till exempel E.J i Karlstad våren 1914 ”Germanernas friskare släkte, Tyska riket, beläget i Europas centrum, bär sundhetens prägel. Detta tyska folk har skapat sitt rike av egen kraft, med blod och järn och nu framstår det som Europas främsta landmakt. Kort är dess historia men ärofull.”, ”hastigt har tyskarna rest ett kolonialvälde av storartat snitt.”, ”nationen fordrar större areal. Nederland är prigsivet åt Tysklands godtycke.” och ”Tyskarne bära framtiden i sitt sköte”.¹⁰² Ett par år senare, 1916 skriver K.J. ”mycket har även gjorts för att beröva svärdet dess makt, men så länge Ryssland ej stillat sin erövringslystnad och England ej upphör att understödja detta land i dess barbariska politik, är det ingen utsikt, att detta ska lyckas.” och ”om den slutliga segern kommer tillhöra centralmakterna, har man kanske också att hoppas på ett återställande av Europas karta, så som den var före kriget, under det att om ententen segrar och Ryssland därmed får fria händer, man ej bör måla framtiden i alltför ljusa färger.”¹⁰³

Ovanstående är två av få exempel på klart tyskvänliga texter som i närmast bombastiska drag hyllar den tyska politiken och det tyska riket. Den sortens ordval saknas för England och Frankrike. Till de bombastiska dragen kommer också några elever som har en mer neutral inställning till de krigförande makterna men som ändå lutar åt en förståelse för Tyskland. R.E. i Karlstad skriver till exempel våren 1914 ”Till följd av landets farliga läge mitt i Europa och på grund av fransmännens fientliga stämning hava tyskarna i synnerhet måst lägga an på sitt

⁹⁸ Uppsats av R.E. Sid 9-10, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

⁹⁹ Uppsats av P.A. sid 8, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰⁰ Uppsats av R.T. kladdpapper sid 2, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰¹ Uppsats av E.R. sid 5, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰² Uppsats av E.J. passim, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰³ Uppsats av K.J. sid 12-13, 14-15, ämne HEJ Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

försvar.”¹⁰⁴ T.R menar 1915 att Tysklands enda ”brott” varit att vara framgångsrika och skriver att ”man får hoppas, att Frankrike mottager den hand till försoning, som Tyskland antagligen sträcker ut, så att dessa båda kulturstater kunna samarbeta till mänsklighetens välsignelse.”¹⁰⁵ Det finns alltså hos några av eleverna en klart tyskvänlig inställning och hos ytterligare några en förståelse för Tyskland och dess agerande. Detta drag saknas när det gäller England och Frankrike men det kan likväl inte sägas att eleverna som grupp har intagit en tyskvänlig inställning

Elevernas inställning till Ryssland är, snarare än deras inställning till Tyskland den som diametralt skiljer ut sig mot inställningarna till de tre övriga. De enda positiva drag som genomgående tas fram är dess starka krigsmakt, dess storlek och dess goda gränser. Annars tecknas genomgående en mycket kritisk bild. Den inleds redan i ämnet ”Kampen om östasien under senare tid” vårterminen 1913. Det framträdande i de uppsatserna är naturligtvis det rysk-japanska kriget 1904-1905, dess orsaker och förlopp. Noterbart är att ingen student, vare sig i Karlstad eller i Luleå har något negativt att säga om Japan. Den samstämmiga bilden som tecknas är en som visar Ryssland som en makhungrig översittare och dessutom en relativt ointelligent eller till och med klantig sådan. Det finns inslag av motsatsen såsom att man pratar om det ”tappra” försvaret av Port Arthur¹⁰⁶, Ryssland var en ”europaisk stormakt” tillsammans med Tyskland och Frankrike¹⁰⁷ eller om ”den duglige Amiral Makaroff”.¹⁰⁸ Dessa kommentarer är dock de enda och måste som sagt ses som undantaget som bekräftar regeln.

Istället är det kommentarer som Rysslands ”skamlösa” politik¹⁰⁹ och deras ”maktbegär”¹¹⁰ som dominerar. Det finns vidare ett förminskande och förklenande drag i elevernas texter i detta ämne. Vid ett tillfälle under kriget, då Östersjöflottan drogs in i detsamma anföll ryska flottan ett antal engelska fiskefartyg i tron att de var japanska torpedbåtar. Om detta skrivs t.ex. ”aldrig har väl ett företag fått ett *snöpligare slut*. Ett *huvudlöst anfall* på en engelsk fiskareskader, som den tog för japanska torpedbåtar, höll på att skaffa ryssarne krig med

¹⁰⁴ Uppsats av R.E. sid 9, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰⁵ Uppsats av T.R. sid 18-19, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰⁶ Uppsats av S.L. sid 7, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:60, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰⁷ Uppsats av F.A. sid 4, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:60, VÄRMLANDSARKIV

¹⁰⁸ Uppsats av A.A. sid 4, ämne KÖST, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:33, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁰⁹ Uppsats av R.S. sid 2, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:59, VÄRMLANDSARKIV

¹¹⁰ Uppsats av L.S. sid 6, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:60, VÄRMLANDSARKIV

England”¹¹¹ (min kursivering) och ”den ryska östersjöflottan hade i Nordsjön företagit ett *huvudlöst anfall* på engelska fiskefartyg”¹¹². Dessa två exempel var från Karlstad men K.L i Luleå skriver i samma ämne och om samma händelse ”sällan har väl ett så stort företag fått en *löjligare* utgång. Den ryska flottans *planlösa anfall* på engelska fiskarfartyg...”¹¹³ (min kursivering).

Samma tonläge som i texterna om rysk-japanska kriget återfinns återkommande i andra uppsatser under krigets gång. Som nämnts tidigare i detta kapitel skriver K.J. i Karlstad om Rysslands erövringslystnad och dess barbariska politik. R.E. i Karlstad skriver om Frankrikes skam och önskan att hemlighålla alliansen med Ryssland¹¹⁴ och folket är ”ännu i denna dag ett okunnigt, rått och barbariskt folk”.¹¹⁵ En av de mest tyskvänliga eleverna, E.J. i Karlstad skriver ”Ryssland är en farlig granne till Europas stormakter” och angående den inre situationen: “[D]en mest bedrövliga syn. 120 miljoner människor och 2 000 000 fångvaktare [...] Böndernas situation är avskräckande och alla industriarbetarnas rop om nätterna kvävas i blod.” och slutligen ”Ryssarna ha rymliga samveten. För dem betyder sociala reformer intet, prestige, utrikespolitiken allt.”¹¹⁶ A.N fyller på i samma stil. Ryssland kan komma att ”bliva farlig för Europas mindre stater [...] Ryssland är *vårt lands aryfiende*, aldrig få vi svenskar invagga oss i säkerhet för denne mäktige granne. Det gäller vårt lands nationella oberoende.” (min kursivering).¹¹⁷ Våren 1915 beskriver T.R i Karlstad ryssarna som ett ”barbarfolk” och om trippelententen: ”En fri republik med ett tyranniskt självhärskardöme, ett kulturfolk med ett barbarfolk som i århundraden utgjort en fara för västerländsk odling”.¹¹⁸

Det tydligaste draget som kan sägas finnas i elevernas uppsatser är närmast den så kallade ”rysskräcken”, snarare än en tyskvänlighet. Man betecknar ryssarna som barbarer, som ett hot mot västerlandet (och Sverige), som mindre vetande, lägre stående.

Bilden som tecknas i detta kapitel ligger väl ni linje med det som Elin Sturfelt kommit fram till i sin undersökning om veckopressen under kriget. Hon menar, i nära likhet med mig att det i veckopressen främst var England, Tyskland och Frankrike som stod i centrum ”samt i mindre mån Ryssland”. Vidare menar hon att Frankrike och England i veckopressen

¹¹¹ Uppsats av L.S. sid 9-10, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:60, VÄRMLANDSARKIV

¹¹² Uppsats av G.W. sid 8, ämne KÖST, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:60, VÄRMLANDSARKIV

¹¹³ Uppsats av K.L. sid 11, ämne KÖST, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:33, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹¹⁴ Uppsats av R.E. sid 6-7, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:63, VÄRMLANDSARKIV

¹¹⁵ Uppsats av P.A. sid 14, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹¹⁶ Uppsats av E.J. sid 24, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹¹⁷ Uppsats av A.N. sid 14-15, ämne ES, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:64, VÄRMLANDSARKIV

¹¹⁸ Uppsats av T.R. sid 2-3, ämne F1871, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:69, VÄRMLANDSARKIV

behandlas mer likgiltigt medan Ryssland och Tyskland väcker mer känslor.¹¹⁹ Sturfelt menar att rysskräcken var framträdande före och under kriget men att ”arvfiende”-argumentet främst var framträdande inom aktivistkretsar. Hon menar vidare att det finns forskare som menar att rysskräcken ”nådde sitt crescendo 1912-1914”.¹²⁰

Något som är intressant när man jämför uppsatserna med Sturfelts fynd är att hon pekar på att ryssarna i veckopressen inte främst beskrivs som ett fruktat hot, utan snarare som ömkansvärda, förslöade, underliga och liknande.¹²¹ Båda dessa bilder ligger väl i linje med hur eleverna skriver. Det hotande och ”arvfiende”-argumentet finns främst ifrån de väldigt tyskvänliga medan det mer nedvärderande är genomgående hos nästan samtliga elever.

8.3 Neutralitetssynen och världskrigets påverkan på Sverige

Detta det sista kapitlet i den här uppsatsen undersökningsdel bryter av något mot tidigare delar av undersökningen. Medan de tidigare fokuserat på de krigförande och åsikterna om dessa så fokuserar detta kapitel på hur kriget påverkade Sverige och hur eleverna såg på neutraliteten och andra frågor. Det är alltså ett mer inrikespolitiskt präglat kapitel.

Resultaten i denna undersökningsdel baserar sig uteslutande på ämnet ”Världskrigets inverkan på livet i vårt land” från vårterminen 1917. I källavsnittet nämndes det att det är 20 elever som skrivit i detta ämne, varav tolv från Karlstad och åtta från Luleå.

När det gäller krigets påverkan på oss så har alla elever det gemensamt att de främst ser negativ påverkan. De olika sorters negativ påverkan som tas upp kan grovt delas in i två olika kategorier: ekonomiska och politiska påverkanssätt.

8.3.1 Ekonomisk påverkan på Sverige

Man talar om blockaden av svensk import. Samtliga 20 elever tar i olika ordalag upp problemen med import av varor till den svenska industrin.¹²² Några har också tagit upp följden av denna brist på importvaror för industrin, nämligen arbetslöshet bland främst arbetarklassen.¹²³

¹¹⁹ Sturfelt, Lina (2008), sid 209

¹²⁰ Sturfelt, Lina (2008), sid 211

¹²¹ Sturfelt, Lina (2008), sid 212

¹²² Uppsatser i ämnet ”Världskrigets påverkan på livet i vårt land”, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74 och 75, VÄRMLANDSARKIV samt Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹²³ Se t.ex uppsats av F.O. sid 1-2, och O.P. sid 5, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV och uppsats av E.T. sid 9, ämne VIL Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

I stort sett samtliga har tagit upp att effekten av detta har blivit ökade priser på närmast alla varor, den så kallade ”dyrtiden”. Att detta lett till att regeringen infört maxpriser på vissa varor och ransoneringar i form av kortsystemet med t.ex brödkort och sockerkort tas också upp av många.¹²⁴ Eleverna menar att detta gjort att tillgången till basala livsmedel fördelas så bra som möjligt. Bland annat skriver J.K. i Karlstad att ransoneringarna införts för att förråden som finns ”skall komma alla till del i lika grad”¹²⁵ medan E.B. menar att de ”moderna kortsystemen” gjort att ingen kan leva i ”överflöd”.¹²⁶ Dessa båda citat får tjäna som exempel på den vanligaste åsikten som förs fram av eleverna, nämligen att ransoneringen till stor del fyllt sitt syfte. Eleverna uttrycker en positiv syn på regeringens möjlighet att genom sin politik underlätta för befolkningen.

Det sista citatet ovan från E.B. angående att ingen kan leva i överflöd leder dock över till en annan aspekt som flera elever tar upp i ämnet, nämligen den att ransoneringen har en dubbel sida. H.H. i Luleå nämner att bröd- och sockerkorten är ett stort samtalsämne bland befolkningen och också att tilldelningen av bröd till arbetarna ofta är för liten. Detta leder alltså till svält bland den arbetande befolkningen.¹²⁷ Samtidigt påpekar flera elever att det också gjort att vi ”iakttaga större sparsamhet”, att det ”lagt band på nöjeslivet”, att ”nöjes- och njutningslystnaden” minskat.¹²⁸

I ovanstående finns dock ett särskiljande drag mellan eleverna från Karlstad och Luleå. Det närmast lutherska inslaget som refereras ovan där njutning, nöjen, glädje m.m. framställs som något negativt saknas helt i luleåelevernas uppsatser. Någon av dem konstaterar att man tvingats hushålla med resurserna men tvärtom mot karlstadseleverna framställs tillvaron som varande sorglös på det vis karlstadseleverna menar försvunnit. Till exempel skriver H.H. att kriget visserligen är ett stort samtalsämne men ”Kriget har väl knappast haft så stark inverkan på livet i vårt land, som man kanske kunde tro. Biograf- och teaterföreställningar givas fortfarande inför fulltalig publik, baler anordnas och kaféer och konditorier äro flitigt anlitade. Över allt vilar ett sorglöst drag!”¹²⁹ medan L.R. konstaterar att ingen ”tryckt stämning” vilar

¹²⁴ Se t.ex Uppsats av C.L. sid 7-8 och J.K. sid 5, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV och uppsats av H.H. sid 6-7, och K.R. sid 4-6, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹²⁵ Uppsats av J.K. sid 5, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹²⁶ Uppsats av E.B. sid 7-8, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹²⁷ Uppsats av H.H. sid 7-8, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹²⁸ Se uppsats av C.L. sid 8-9, A.L. sid 8 och J.K. sid 10, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹²⁹ Uppsats av H.H. sid 10-11, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

över det "borgerliga livet", svenskarna har alltid varit "nöjesälskande". Ingen skillnad märks i dessa avseenden. Möjligen dricks mindre sprit.¹³⁰ Den minskade användningen av rusdrycker är något som även tas upp av karlstadselever, och det ligger väl i linje med den mer lutheranska inställning som skisserades ovan.¹³¹ I övrigt finns det dock en nyansskillnad mellan Karlstad och Luleå även i hur stor påverkan kriget har på livet. Mot citaten ovan från Luleå står till exempel S.E. som skriver att "hela vårt liv har [...] erhållit ett hel annat utseende."¹³² K.A. skriver "på livets alla områden märker man, hur det (kriget, min anm.) mer eller mindre inverkat."¹³³ Vidare menar en elev att "vi kunna ej sätta oss till bords utan att bliva påmind om livsmedelsknappheten."¹³⁴ och N.R. skriver att kriget påverkar i nästan allt men man har nu vant sig vid det och tänker inte på hur det var före kriget och att hela livet påverkas i alla avseenden.¹³⁵ Det tycks alltså som att karlstadseleverna tycker att kriget påverkar det dagliga livet mer än luleåeleverna gör och att det också finns en skillnad mellan elevernas syn på nöjeslivet.

Det viktigaste som samtliga för fram, från båda städerna är dock de så kallade gulaschbaronerna och "jobberiet", vilka båda är uttryck för samma sak, nämligen enskilda affärsmän som för egen vinnings skull köpt upp stora lager av alla möjliga varor och endera exporterat dem, trots att de behövts inom landet eller lagt dem på lager för att driva upp priserna. I båda fallen har dessa gulaschbaroner gjort sig enorma vinster, samtidigt som andra lever i nöd och fattigdom.¹³⁶ Ingen elev skriver i positiva ordalag om dessa handelsmän, alla skriver i negativa. Ordval som förekommer är t.ex. "Då kriget bröt ut uppstod hos många ett starkt förvärvsbegär. Nu skulle man kunna tjäna pengar på allmänhetens bekostnad!"¹³⁷, O.P. kallar dem "en vrångbild av idealmänniska"¹³⁸ medan N.R. skriver att de valt att "slå mynt av medmänniskornas nöd och så ha de s.k. gulaschbaronerna tillkommit."¹³⁹ I Luleå tas ämnet gulaschbaroner upp av t.ex. H.H som menar att deras verksamhet varit "Mycket

¹³⁰ Uppsats av L.R. sid 11-13, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹³¹ Se t.ex. uppsats av S.E. sid 9-10 och K.N. sid 11, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹³² Uppsats av S.E. sid 2, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹³³ Uppsats av K.A. sid 2, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹³⁴ Uppsats av A.L. sid 4-5, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹³⁵ Uppsats av N.R. sid 1-2, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹³⁶ Dahlberg, Hans (1999), sid 76-80

¹³⁷ Uppsats av K.N. sid 2, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹³⁸ Uppsats av O.P. sid 7, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹³⁹ Uppsats av N.R. sid 13, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

skadlig".¹⁴⁰ Tydligast i sitt i och för sig underförstådda avståndstagande från gulaschbaronerna är kanske G.S. "I storstädernas guldkrogar sitta 'gulaschbaronerna' och tända sina cigarrer med 'tusenlappar' ".¹⁴¹ Det är då värt att komma ihåg att 1000 kronor 1917 motsvarar ungefär 28 000 kronor i dagens penningvärde.¹⁴²

Det framstår alltså som klart att eleverna på det ekonomiska området ser den största påverkan av kriget och också att man i enighet anser att det finns ett grundkrav på att vara solidarisk med sina medmänniskor, vilket visas av det mycket tydliga avståndstagandet mot gulaschbaronerna.

8.3.2 Politisk påverkan på Sverige

När det gäller politisk påverkan på Sverige så avser eleverna främst hur de olika partierna i Riksdagen hanterat krigsåren. Som nämnts i inledningen till denna uppsats så var regeringen under dessa år i allt väsentligt en konservativ regering och det är när det gäller politisk påverkan som det enligt mig tydligaste konservativa draget framkommer. 1917, vilket alltså är året när dessa elever skrev sina uppsatser var ett turbulent år. I Ryssland genomfördes såväl februarirevolutionen som oktoberrevolutionen och USA inträdde i kriget. Här på hemmaplan i Sverige så var nöden stor och hungerkravaller utbröt, se kapitel 1 för utförligare genomgång.

Eleverna menar att eftersom det är krig bör partierna sluta diskutera inbördes och sluta upp bakom kungen. De elever som tar upp detta frågekomplex ser med förfäran på tillståndet. C.L. menar att kriget borde gjort att partiskillnader lades åt sidan men tvärtom har hänt.

Maktlystnad är det som styr politikerna och snart blir det som under "frihetstiden".¹⁴³ J.K. påtalar att krigsutbrottet ledde till en krigsskräck som i sin tur ledde till "en väckelse i religiös, fosterländsk anda." Befolkningen var beredd att, med kungen i täten offra allt för "fosterlandet".¹⁴⁴ Liknande åsikter förs fram av O.P. som menar att befolkningens sinnelag har förändrats. Varubristen och hungern har skapat en "avoghet mot de styrande och samhället i dess helhet" i de "bredare folklagren". Revolutionära partier har tillväxt genom missförhållanden skapade av världskriget. Ett exempel därpå är "den revolution, som nu i

¹⁴⁰ Uppsats av H.H. sid 3, ämne VII, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁴¹ Uppsats av G.S. sid 6, ämne VII, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁴² Beräkning utförd med Statistiska Centralbyråns prisomräknare, <http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren/>

¹⁴³ Uppsats av C.L. sid 9-10, ämne VII, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁴⁴ Uppsats av J.K. sid 7-8, ämne VII, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

dagarna förvandlat det förut så mäktiga självhärskardömet Ryssland till en republik." Så långt har det inte gått här men det finns en del "orospartier" som vill avskaffa monarkin. "Hos de högre, bildade klasserna däremot har världskriget skapat ett sinnelag, som går i motsatt riktning. De hava nu mera eniga än förr samlats kring sin härskare för att kunna lotsa fram Sverige såsom neutralt land." ¹⁴⁵ T.F. påpekar att neutraliteten kostat stora summor till försvarsmakten, något som vållat politisk strid ¹⁴⁶ medan N.R. drar sig till minnes att krigsutbrottet gjorde att "landets partier någorlunda enade sig" och bidrog till nationell samling. ¹⁴⁷

Liknande åsikter träder fram i luleåelevernas uppsatser. Till exempel skriver G.N. att regeringen nu tvingats avgå p.g.a. en "hätsk opposition" samtidigt som han hyllar den konservativa rörelsen i början av kriget där han menar att det skapade en nationell samling. Han skriver om bönderna som tågade till Stockholm för att betyga sin trohet mot konung och fosterland och om insamling bland befolkningen till pansarbåten Sverige. ¹⁴⁸ J.S. menar att det politiskt finns högern som är nationella och vänstern som är internationella och författaren menar att det måste eller borde i alla fall bli en dragning från vänster till höger. ¹⁴⁹

I Luleå finns dock också ett mer förstående drag till politisk konflikt representerat. Till exempel menar S.N. att kriget givit upphov till "partibildningar" med sympatier för den ena eller den andra krigförande parten har uppstått och lett till partistrider, vilka också syns i press och litteratur men de har hittills hållit sig inom "vederbörliga gränser". ¹⁵⁰

8.3.3 Positiv påverkan på Sverige av världskriget

Redan i kapitel 8.3.1 och 8.3.2 berördes en del argument för positiv påverkan på Sverige av kriget. En av dem är den minskade alkoholanvändningen. En annan att "slöseriet" minskat. Det finns dock fler argument som förs fram. Några elever påpekar att viss handel blomstrat,

¹⁴⁵ Uppsats av O.P. sid 10-12, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁴⁶ Uppsats av T.F. sid 9, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹⁴⁷ Uppsats av N.R. sid 9-10, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹⁴⁸ Uppsats av G.N. sid 2-4, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁴⁹ Uppsats av J.S. sid 19, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁵⁰ Uppsats av S.N. sid 3-4, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

t.ex handeln på Ryssland och att industrin i vissa sammanhang tjänat på ökade priser.¹⁵¹
Några tar upp en religiös väckelse.¹⁵²

Den viktigaste positiva förändringen som tycks gemensam för de flesta är dock den som delvis behandlades i förra kapitlet, nämligen den att kriget skapat en uppryckning i nationell anda, att försvarsviljan ökat.

Det förekommer också argument om framsteg inom forskningsvärlden men också inom det kulturella livet. Krigslitteratur tas upp som ett exempel.¹⁵³

8.3.4 Synen på neutraliteten

Flera av eleverna skriver om sin syn på neutraliteten och alla uttrycker skräck inför kriget och en obändig vilja att försvara neutraliteten. Eventuella neutralitetsbrott ses med oro på.

Samtliga elever har olika former av uttalanden på det temat, här följer endast ett urval: ”om vi svenskar riktigt satte oss in i de av kriget hemsökta folkens ställning [...] skulle vi med säkerhet tacka Gud, för att han ännu låter oss njuta av fredens lugn.”¹⁵⁴, vi svenskar ska vara glada att vi inte är med i kriget och vi skall njuta av vår hundraåriga fred. Vi ska vara på vår vakt, "Huru lätt kunna vi inte komma med i leken!" och vi ska vara beredda att försvara oss "till sista blodsdroppen"¹⁵⁵, ”månne Sverige till slut skall tvingas delta i kriget?”¹⁵⁶, Sverige har sluppit kriget och "vi svenskar kunna knappast skatta oss nog lyckliga härför.[...] den alltjämt hotande faran, att det när som helst kan vara slut på Sveriges fred och det ohyggliga kriget ha skapat en allvarlig stämning".¹⁵⁷ När det gäller själva neutraliteten så menar t.ex. L.R. i Luleå att tidningarna tar parti för den ena eller andra krigförande parten alltför tydligt. Detta är i konflikt med neutraliteten men har inte lett till några stora problem än.¹⁵⁸ I det förra kapitlet nämndes också i samband med stödet för kungahuset att detta stöd delvis var betingat av ett behov att stå upp för neutraliteten.

¹⁵¹ Se uppsats av C.L sid 4 och A.L sid 4, 6, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁵² Se uppsats av J.K. sid 7-8, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV, uppsats av N.R. sid 3, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV, uppsats av S.N. sid 10-11, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁵³ Se t.ex uppsatser av K.R. sid 8-9, L.R. sid 9-10, och S.N. sid 9-10, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

¹⁵⁴ Uppsats av S.E. sid 10-11, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁵⁵ Uppsats av J.K. sid 13-14, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁵⁶ Uppsats av K.N. sid 14, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:74, VÄRMLANDSARKIV

¹⁵⁷ Uppsats av N.R. sid 1-2, 16, ämne VIL, Karlstads högre allmänna läroverk F VI a:75, VÄRMLANDSARKIV

¹⁵⁸ Uppsats av L.R. sid 9-10, ämne VIL, Högre allmänna läroverket i Luleå F II a:37, LANDSARKIVET I HÄRNÖSAND

9 Slutsatser

I inledningen av denna uppsats framställdes fyra frågeställningar:

1. Vilka var elevernas åsikter om de krigförande länderna, lutar de åt något håll i konflikten och i så fall vilket?
2. Vilka orsaker till kriget för eleverna fram som viktiga?
3. På vilka sätt menade eleverna att Sverige påverkades av kriget och hur såg de på kriget i stort?
4. Vilka ideal och förhållningssätt för eleverna fram som positiva respektive negativa för stater och individer?

Samtliga dessa frågeställningar har behandlats i undersökningen och jag kommer här redovisa de slutsatser jag menar går att dra.

När det gäller orsaker till kriget så menar jag att eleverna tecknar en mycket komplex bild. De ger uttryck för att det i samtiden fanns en förståelse för att det inte fanns en enstaka orsak. Detta i motsats till den bild som ofta tecknas idag där skotten i Sarajevo ofta får tjäna som enda orsak. Jag menar att detta också riskerar att göra första världskriget relativt obegripligt i mångas ögon.

I kapitel 8.1 och 8.2 har de undersökta elevernas åsikter om krigsskuld och krigsorsaker undersökts. I likhet med Rudbergs och Skoogs historiografiska genomgång så har den här undersökningen visat att eleverna behandlat båda dessa frågefält. Däremot skiljer elevuppsatserna ut sig från Rudbergs och Skoogs forskningsläge i det att eleverna redan från början fäste mycket större vikt vid krigets orsaker än vid vem som egentligen kan ha varit skyldig till att kriget kom till. Rudberg och Skoog menar, vilket framfördes i forskningsläget i denna uppsats att krigsskulden var det som behandlades under de första årtiondena efter kriget medan orsaksdiskussionen och den med den sammanhängande problematiseringen kom senare. Här är det dock viktigt att komma ihåg att ett av ämnena som eleverna kunde skriva uppsatser i var ”orsaker till krig” medan ett ämne av typen ”Vem orsakade världskriget?” inte funnits att välja på för dem. Därför blir det naturligt så att eleverna fäst med fokus på krigsorsaker än krigsskuld.

När det gäller de orsaker som eleverna fört fram så ligger de i mångt och mycket i linje med Rudbergs och Skoogs fynd. Det som saknas är en analys av det kapitalistiska systemet såsom orsak till kriget. De övriga orsaksgrupperna som de nämner: nationalism, imperialism,

kolonialism, kapprustning, allianser och handelsbalansfrågor finns samtliga representerade hos eleverna. En tydlig orsak som eleverna trycker mycket på men som saknas i Rudbergs och Skoogs genomgång är frågan om fransk revanschism efter nederlaget i fransk-tyska kriget.

Störst vikt lägger eleverna vid konflikten mellan England och Tyskland om kolonialvälden och om platsen som etta i världen, samt vid den i deras ögon klassiska konflikten mellan Frankrike och Tyskland, den franska revanschismen efter kriget 1870-1871. Jag menar dock att det tydligaste draget som framkommit när det gäller just orsaker till kriget står att finna i kategorin egoism. Redan under krigets gång ger eleverna uttryck för en krigströtthet och en uppgivenhet inför de krigförandes ”argument”. Går det då att dra några slutsatser av detta? Jag menar att det viktigaste som finns att lära av detta är att eleverna tecknar en komplex bild, en bild som i mycket gått förlorad för gemene man 100 år efter kriget, medan den däremot levt vidare inom forskningsvärlden, vilket visas av Rudbergs och Skoogs historiografiska genomgång.

När det gäller krigsskuld så har det i undersökningen framkommit att den egentligen inte berörs särskilt mycket. Det finns någon som skrivit att Tyskland började kriget men det mest i förbigående. Den slutsats jag drar av detta är att det för eleverna egentligen inte var intressant vem som orsak till kriget. Det var för dem en pågående katastrof som de önskade se slutet på, oavsett vem som startade kriget.

När det gäller fråga nummer ett, om eleverna lutade åt något håll i konflikten så menar jag att de undersökta uppsatserna inte ger stöd för att säga att eleverna var vare sig entent- eller alliansvänliga/tyskvänliga. Det finns absolut inga belägg för en proengelsk position i materialet, i så fall lutar det snarare åt det tyskvänliga hållet men det är enligt min mening inte så genomgående och så tydligt att det går att säga att eleverna var tyskvänliga. Det tydligaste draget som framkommit är istället den stora aversionen som eleverna visar gentemot Ryssland, vilka framställs dels som hot och dels som klantiga, mindre vetande. Det är endast om Ryssland som verkligen kraftfulla uttryck för ovilja framkommer. Svaret på frågan om eleverna var tyskvänliga blir därför något överraskande: Nej, men de var ryssovänliga.

När det gäller den nationella delen av uppsatsen så delar jag upp den i två delar, dels krigets påverkan på Sverige och dels elevernas syn på neutraliteten. Av de två sorternas negativ påverkan på Sverige som framförs i uppsatsen, nämligen den ekonomiska och den politiska kan man dra två slutsatser:

1. Eleverna var konservativa.
2. Eleverna var starkt negativa till egoism och gulaschbaronerna.

Ovanstående menar jag är intressant. Eleverna visar en tydlig konservativ ådra, befolkningen bör sluta upp bakom sin kung, man bör lägga ner de politiska diskussionerna mellan de olika partierna och fokusera på nationell enighet. Detta visas tydligt i elevernas avståndstagande från en ”hätsk opposition” som en av eleverna lade fram det. Samtidigt så har man en tilltro till regeringens möjligheter att fördela de resurser som finns på ett rättvist sätt, även om en del av eleverna också tydligt pekar på att den fattigare delen av befolkningen lever i svält och nöd. Det som är intressant är att ingen av eleverna, trots att uppsatserna skrivs under våren 1917 för fram en tydlig förståelse för behovet av en nationell, politisk konflikt. De konstaterar i viss mån att människor lever ”i nöd”, samtidigt som det i verkligheten rådde hungerkravaller. Trots detta menar de att det viktigaste är att sluta upp bakom regeringen och kungen.

Samtidigt återfinns egentligen samma konservativa ådra i deras syn på gulaschbaronerna. Något överraskande är det ingen som ger uttryck för en förståelse för dessas agerande. Istället ser man det som att de tar av vad som regeringen avsett skall vara för alla och skor sig själva på andras bekostnad. Av detta går det egentligen att göra två olika tolkningar: endera ska det ses som ett utslag av solidaritet med medmänniskorna eller så ska det ses som ett motstånd mot uppkomlingar, mot ”new money”. Av uppsatserna som undersökts är det svårt att veta vilken tolkning som skall göras, det har inte gått att inom ramen för detta arbete undersöka den exakta socioekonomiska statusen hos eleverna, vilket gör att det åtminstone inte går att bevisa att det rör sig om den senare av tolkningarna. Deras ordval när de beskriver gulaschbaronerna är dock så starkt negativt laddade i förhållande till den nöd gulaschbaronerna skapar att jag menar att den rimliga tolkningen är den förra, att eleverna önskar se en solidaritet med medmänniskorna. Möjligen skall denna solidaritet ses i en kontext av de första stegen mot folkhemmet, mot en stat större än nattväktarstaten. Som framfördes i inledningen till denna uppsats så var 1910-talet inte bara en tid av krig utan också en tid då de första, stapplande stegen mot välfärdsstaten började tas.

När det gäller synen på neutraliteten så är bilden samstämmig över hela fältet. Det fanns inget som helst stöd för aktivismen, inget stöd för att gå in i kriget och alla elever anser att vi skulle vara glada att vara utanför krigets slakt. Jag menar att det är en positiv neutralitetssyn som ligger i linje med den lillsvenska neutralitetssynen som Sturfelt fört fram. Detta eftersom det i undersökningen inte kunnat återfinnas några drag av ”storsvenskhet”, några åsikter om att

resten av världen borde lära av Sverige. Detta skulle enligt min mening ha krävts för att föra dem till den storsvenska neutralitetssynen. Dessutom företräder eleverna den åsikten att politiska konflikter ska biläggas under kriget och de bagatelliserar hungerkravallerna 1917. Båda dessa drag är tydliga för Sturfelt lillsvenska neutralitetssyn. Detta drar jag två slutsatser av. För det första den direkta att man var emot kriget för man ansåg att det var en hemsk, brutal slakt men för det andra också att eleverna, som ju var pojkar på väg ut i vuxenlivet, rimligen insåg att om kriget skulle fortsätta några år till och Sverige dras in i kriget så var det de själva som skulle slaktas på slagfälten.

När det gäller den sista frågeställningen, angående vilka ideal och förhållningssätt som eleverna för fram som positiva och negativa för stater och individer så har undersökningen visat på flera intressanta ideal.

På individnivå:

Empati: Det är viktigt för samtliga elever att ta avstånd från gulaschbaronernas roffarmentalitet. Eleverna önskar ett samhälle där individerna bryr sig om varandra. Detta bör ses i ljuset av den tid de levde i. Det var en tid av världskrig, men det var också en brytningstid mot den nya tiden, mot demokratin och det blivande folkhemmet. Även om dessa elever inte vanligtvis räknas in till de grupper som slogs för demokrati och arbetarklassens förkovring så delade de åtminstone på ytan en åsikt att det var viktigt att ta hand om varandra.

Konsensus: Eleverna för, som tidigare nämnts fram en konservativ syn där det för dem är viktigt att svenskarna gemensamt står upp för vårt land, för kungahuset, riksdag och regering. Ett konsensusideal där det viktigaste är nationell enighet för att hålla oss utanför kriget. Man är starkt negativa till de partistrider som under krigets gång åter blossade upp.

Förtroende för makten: Eleverna visar fullt förtroende för regeringens och riksdagens möjligheter att fördela inkomsterna och livsförnödenheterna. Man har förtroende för de ransoneringssystem som införts och för dess möjlighet att jämna ut tillgången till varor. Detta trots att flera av eleverna skriver uppsats under våren 1917, mitt under de stora hungerkravallerna och efter att till exempel socialdemokraterna skrivit det upprop mot regeringen som redovisas i uppsatsens inledningskapitel. Jag menar att detta förtroende bottnar i det konsensusideal som fördes fram ovan.

På statsnivå:

Mot egoism: En av de viktigaste krigsorsakerna som eleverna förde fram var ju egoismen, chauvinismen. Idealet eleverna eftersträvar är närmast en internationell förståelse för varandra. Man önskar en värld där inte alla nationer försöker kappprusta mot varandra.

För kolonialismen: Med tanke på elevernas patos för empati på individnivå och mot egoism på statsnivå så är deras totala stöd för kolonialismen på ett sätt förvånande. De levde i och för sig i en starkt kolonialistisk tid men de saknar helt en bild av hur denna kolonialism påverkar individer och utomeuropeiska nationer och folk. De saknar till och med vad postkoloniala kritiker skulle kalla en bild av ”den andre”.¹⁵⁹ Detta ligger dock utanför denna uppsats syfte att utreda.

Som nämnades i metodkapitlet så är det här ingen komparativ uppsats. Jag tycker ändå det är intressant att föra fram de få skillnader som återfunnits, även om de är på marginalen. Karlstadseleverna har dock en mer negativ syn på nöjen och de menar vidare att kriget mer genomgripande påverkar det dagliga livet än luleåelevernas mer positiva syn på nöjen och mer sorglösa inställning till kriget.

9.1 Framtida forskning

Uppsatsen baserar sig på 60 uppsatser i fyra ämnen från två olika läroverk i helt olika delar av landet. I stora delar är eleverna överens, t.ex i beskrivningen av Ryssland eller i viljan att stå utanför kriget. I de delar där de inte är överens så bygger uppsatsen på ett litet antal uppsatser och jag menar att man ska vara försiktig med att dra generella slutsatser från den här typen av material. Föreliggande uppsats ska ses som två fallstudier som i vissa frågor ger en samstämmig bild. I övrigt kan det mycket väl tänkas att man skulle få ett annat resultat om två andra läroverk undersöktes.

Uppsatsen har givit upphov till ett antal frågeställningar eller forskningsområden som skulle vara intressanta att undersöka vidare. Jag tänker då främst på kopplingen mellan elevernas empati och folkhemmet. Vilka slutsatser kan dras av dessa till stor del motsatta ståndpunkter? Går det att finna ett bredare empiriskt underlag för att finna stöd för ett begynnande, empatiskt folkhem bland den övre medelklassens ungdomar under det tidiga 1900-talet?

¹⁵⁹ För en genomgång av postkoloniala teorier se t.ex. Wilson, Norman J. (2014), sid 125-136

Sammanfattning

Syftet med den här uppsatsen är att utifrån uppsatser av svenska läroverkselever 1913-1917 undersöka elevernas uppfattning om det första världskriget och dess påverkan på Sverige, med särskilt fokus på synen på de krigförande parterna och på de ideal som eleverna för fram som positiva respektive negativa.

Genom en hermeneutisk, kvalitativ metod undersöks 60 uppsatser av läroverkselever från Karlstads och Luleås högre allmänna läroverk för att finna åsikter om krigsorsaker, krigsskuld, påverkan på Sverige och ideal. Teoretiskt grundas undersökningen i de orsaksbegrepp som först fram av Pontus Rudberg och Martin Skoog angående skuld och orsaker, samt av Lina Sturfelt när det gäller beskrivningen av kriget och av Sveriges neutralitet.

I uppsatsen framkommer det att eleverna hade ett tydligt fokus på krigsorsaker snarare än krigsskuld. Eleverna framförde åsikter som låg väl i linje med ett nutida forskningsläge där de såg en komplex orsaksbild där sådant som egoism, maktkamp mellan nationer, främst Tyskland och England samt fransk revanschism var framträdande.

När det gäller elevernas lojaliteter visar uppsatsen att de möjligen lutade något mot Tyskland men att det markanta draget istället var en misstro mot och ett förklenande av Ryssland. Man går så långt som att man kallar ryssarna för barbarer, medan fransmännen utgör ett kulturfolk.

Det fanns ingen önskan från eleverna att gå in i kriget, alla var väldigt måna om neutraliteten och man anslöt sig till Sturfelts positiva men lillsvenska neutralitetssyn. När det gäller påverkan på Sverige så ser eleverna två typer, ekonomisk och politisk. Man framför ideal som empati, konsensus och förtroende för makten, samtidigt som man är starkt kritisk till de så kallade gulaschbaronerna.

På statsnivå framkommer istället en tydlig ovilja mot nationell tävlan och egoism, samtidigt som eleverna är mycket positiva till kolonialismen.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Landsarkivet i Härnösand

Högre allmänna läroverket i Luleås arkiv

F II a Skriftliga prov i studentexamen

Värmlandsarkiv

Karlstads högre allmänna läroverks arkiv

FVI a Skrivningar i mogenhets- och studentexamen

Elektroniska källor

www.scb.se

Sveriges officiella statistik, Folkmängden inom administrativa områden den 31 december 1913. [http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20\(SOS\)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1913.pdf](http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20(SOS)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1913.pdf) hämtad 2016-07-13 kl. 11:47

Sveriges officiella statistik, Folkmängden inom administrativa områden den 31 december 1918. [http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20\(SOS\)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1918.pdf](http://www.scb.se/H/SOS%201911-/Befolkningsstatistik/Folkm%C3%A4ngden%20inom%20administrativa%20omr%C3%A5den%20(SOS)%201910-1961/Folkm%C3%A4ngden-inom-administrativa-omr%C3%A5den-1918.pdf) hämtad 2016-07-13 kl. 11:47

Prisomräknaren. <http://www.sverigeisiffror.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren/> hämtad 2016-08-21 kl. 10.39

Sv.wikipedia.org

[https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_K%C3%B6penhamn_\(1807\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Slaget_om_K%C3%B6penhamn_(1807)) hämtad 2016-07-14 kl. 13:12

Litteratur

Artéus, Gunnar & Åmark, Klas (2012) ”*Historieskrivningen i Sverige*”, Studentlitteratur AB, Lund

Dahlberg, Hans (1999) ”*Hundra år i Sverige. Krönika över ett dramatiskt sekel*”, Albert Bonniers förlag, Stockholm

Nationalencyklopedin, band 1

Nyström, Hans (1994) ”*Hungerupproret 1917*”, Bokförlaget Zelos, Ludvika

Rudberg, Pontus och Skoog, Martin (2014), ”*Första världskrigets orsaksdebatt – en historiografisk överblick och diskussion*” i *Militärhistorisk tidskrift* 2014:1

Sturfelt, Lina (2008) ”*Eldens återsken – första världskriget i svensk föreställningsvärld*”, Sekel bokförlag, Lund

Werner, Yvonne Maria (1989) ”*Svensk-tyska förbindelser kring sekelskiftet 1900. Politik och ekonomi vid tillkomsten av 1906 års svensk-tyska handels- och sjöfartstraktat*”, Lund University press, Lund

Wilson, Norman J. (2014) ”*History in crisis? Recent directions in historiography*”, Pearson Education Inc., New Jersey USA

Åmark, Klas (2011) ”*Hundra år av välfärdspolitik – välfärdsstatens framväxt i Norge och i Sverige*”, Boréa bokförlag, Umeå